

Kapya môᶇ atu ba Pol hatô hi **Kolin** **Abô môᶇ**

Pol hatô kapya êntêk hadêᶇ avômalô êvhaviᶇ anêᶇ Kolin. Kolin ma malak bêᶇ ba anêᶇ avômalô ma hatôm 600,000. Avômalô Kolin ethak idum sek waliliᶇ bêᶇ anôᶇ ba intu hathak abô Glik ma abô aêntêk, ‘Yahadum Kolin’, êᶇ ma abô loᶇ kapô te. Ma anêᶇ ôdôᶇ nena, ‘Yahadum sek waliliᶇ’.

Pol hamô Epesus ma halanô nena avômalô êvhaviᶇ anêᶇ Kolin ethak esopa kobom kambom takêᶇ lôk evaki vose ba intu hatô kapya êntêk hadêᶇ thêlô. Ma Pol bôk hatô kapya te hadêᶇ thêlô ba thêlô vi miᶇ eyala katô ami ba intu hatô kapya êntêk hadêᶇ thêlô ek injik anêᶇ abô êᶇ anêᶇ ôdôᶇ thô êndêᶇ i. Ma avômalô Kolin doho bôk enaᶇ hik Pol liᶇ hathak abô doho halôk kapya te atu ba bôk eto hadêᶇ yani ba intu hatô iniᶇ kapya êᶇ viyaᶇ. Ma hatô ek embathô iniᶇ êvhaviᶇ loᶇ lôk hêv takatu ba bôk êv yak sa.

Hato kapya êntêk hadêᶇ 55 AD la.

Abô môᶇ

¹ Ya Pol ma Wapômbêᶇ halam ya ba hadum ba ya habitak Yisu Kilisi anêᶇ aposel hatôm anêᶇ la-haviᶇ. Yai lôk ² alalôaniᶇ aiyaᶇ Sostenes ato kapya êntêk ek môlô avômalô ôdôᶇ takatu ba ôêvhaviᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ Kolin. Kilisi hadum ba thêlô ibitak mathêᶇ ma halam i nena Wapômbêᶇ anêᶇ avômalô haviᶇ avômalô luvuluvu takatu ba elam

alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu Kilisi anêņ athêņ. Yani ma alalôaniņ Anyô Bêņ ma thêlôniņ haviņ.

³ Wakamik Wapômbêņ lôk Anyô Bêņ Yisu Kilisi nênem iniņ wapôm lôk labali êndêņ môlô.

Pol hanaņ lamavi hadêņ Wapômbêņ

⁴ Wapômbêņ hêv anêņ wapôm hadêņ môlô hathak Yisu Kilisi. Ba intu yahanaņ yalenmavi lôbôlôņ hadêņ yani hathak môlô. ⁵⁻⁶ Yani lêk havatho Yisu anêņ abô loņ lôklokwaņ hamiņ môlô ba môlô ôêvhaviņ ba Wapômbêņ lêk haņgasô nôm mavi halôk môlô kapôlômim ba hayô siņ hatôm auk mavi lôk abô mavi. ⁷ Aêņ ba môlô ma avômalô ôpôviņ alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu Kilisi anêņ waklavôņ endelêm ek injiki thô ba intu môlô miņ ôêv yak hathak wapôm la ami. ⁸⁻⁹ *Yani halam môlô ek numbitak Nakaduņ Yisu Kilisi, alalôaniņ Anyô Bêņ anêņ avômalô môlô lôk malêla takatu ba hanaņ ma hatôm indum. Ba intu yani tem embatho môlô loņ endeba anêņ daņ ek miņ môlônim abô la êņjêk êndêņ alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu Kilisi anêņ waklavôņ ami.

Avômalô êvhaviņ êkôki

¹⁰⁻¹² *Aiyaņ thêlô, Kaloe anêņ avômalô doho enaņ hadêņ ya nena môlô intu ôkôkam ba tomtom onaņ nena, “Yêlô ma Pol anêņ” ma vi enaņ nena, “Apolo anêņ” ma vi enaņ nena, “Sipas anêņ” ma vi ma “Kilisi anêņ”. Ba intu aiyaņ thêlô, hathak Yisu

* **1:8-9:** 1Te 3:13; 5:23; 5:24; 1Jon 1:3 * **1:10-12:** Ap 18:24-28; 1Ko 3:4; Plp 2:2

Kilisi anêḡ athêḡ ma yaleḡ hik ya nena miḡ nombak am vose ami ek nobaloḡ auk lôk kapôlômim doḡtom iyom.

¹³ Aisé. Hatôm nombak Kilisi vose ni nena-nena e? Mena ik ya Pol hathak alovalaḡaḡsiḡ ek môlô e? Mena môlô uthik ḡaḡ hathak Pol anêḡ athêḡ e? ¹⁴ *Yahathik Klispus lo Gaius iyom ma miḡ yahathik anyôla haviḡ ami ba intu yaleḡmavi anôḡ hadêḡ Wapômbêḡ ¹⁵ ek môlô te miḡ hatôm enaḡ nena yahathik môlô hathak yenaḡ athêḡ ami. ¹⁶ *Bôk yahathik Stepanas anêḡ avômalô doho. Ma injo betha bôk yahathik avômalô vi haviḡ la. ¹⁷ Odaḡô! Kilisi hêv ya ba yahalêm ek yanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi ma miḡ hêv ya ek yasik avômalô ami. Yahadô yambuliḡ Kilisi anêḡ alovalaḡaḡsiḡ imbitak êtôm nôḡ oyaḡ. Ba intu miḡ yahanaḡ anêḡ Abô Mavi êḡ ek yandôk thêlô leḡiḡ êtôm ḡê lôk auk bêḡ ethak idum ami.

Nê lôk auk bêḡ miḡ hêv ya sa ami

¹⁸ *Ma avômalô takatu ba esopa loḡôndê ḡama elañô abô hathak alovalaḡaḡsiḡ êḡ ba esoj nena abô molo. Ma doḡtom alalô takatu ba Wapômbêḡ hêv bulubiḡ ayala nena nôḡ êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ. ¹⁹ *Hatôm bôk eto nena, “Tem yambuliḡ ḡê lôk auk bêḡ iniḡ auk ma tem yambak iniḡ auk takêḡ pesa ba imbitak êtôm nôḡ oyaḡ.” *Aisaia 29:14*

²⁰ *Ma ḡê lôk auk bêḡ lôk ḡê ethak lôḡ bêḡ lôk kêdôḡwaga takatu ba evaloj kapy auk bêḡ

* **1:14:** Ap 18:8; Lom 16:23 * **1:16:** 1Ko 16:15 * **1:18:** Lom 1:16
 * **1:19:** Ais 29:14 * **1:20:** Jop 12:17; Ais 19:12; 33:18; 44:25

bôlôn êntêk, thêlô aisê? Wapômbên hik thô nena auk bên takên habitak auk molo. ²¹ *Wapômbên ma anyô auk mavi ba hadô ek avômalô neyala yani esak auk luvônin. Aên ba hawa abô molo ek nêmi vi atu ba êvhavin bulubin. ²² Ma avômalô Israêl leñin haviñ nêgê lavônin ek nênimimbin. Ma Glik êbôlêm auk lôm bên ek nênimimbin. ²³ *Ma donjom yêlô anan bên nena Kilisi hama hathak alovalanansin. Auk êñ habulin avômalô Israêl ba intu êpôlik. Ma nê lon buyan elanô nena auk êñ ma auk molo. ²⁴⁻²⁵ *Wapômbên anên auk molo êñ ma auk bên ek nê pik inin auk. Ma Wapômbên anên pulusik ma lôklokwan bên ek nê pik inin. Ba intu avômalô Israêl lo Glik ma avômalô lon buyan takatu ba Wapômbên halam i ma eyala nena Kilisi ma Wapômbên anên lôklokwan lôk anên auk bên.

²⁶ *Aiyan thêlô, môlô lemimimbi esak sêbôk atu ba elam môlô. Avômalô lôkthô min êyê môlô bên anôn nena nê lôk auk bên mena anyô lôkmanin mena anyô lôk athên bên te ami. Mi. ²⁷ Wapômbên hawa auk molo anên pik ek nêmi mama êndên nê lôk auk bên ma hawa nômkama pik takatu ba pulusikna ek nêmi mama êndên nê lôklokwan. ²⁸ Nê takatu ba avômalô êyê hatôm yavoyav lôk nômi ôvathek lôk nômi oyan lomaloma pik êntêk intu yani halam ek nêmi auk bôlôn êntêk vê esak, ²⁹ *ek anyô late min hatôm êmbôi imin Wapômbên ma ami. ³⁰ *Ma môlô ma Wapômbên da hadum ba lêk ômô haviñ Yisu Kilisi. Yani habitak hatôm Wapômbên

* **1:21:** Mat 11:25 * **1:23:** Lom 9:32; 1Ko 2:14 * **1:24-25:**

Kol 2:3; 2Ko 13:4 * **1:26:** Mat 11:25; Jem 2:5 * **1:29:** Ep 2:9

* **1:30:** Jer 23:5-6

Ma donjom malenij minj êyê nômkama
lôk leñôndôn minj elañô abô takênj ami.

Ba intu avômalô êthônj nômkama palinj.” *Aisaia
64:4*

Njê bêñbêñ bôlônj êntêk minj eyala auk êñj ami. Bôk neyala ma tem minj nijik Anyô Bêñ Lôkmangij êñj vônô esak a ami. ¹⁰⁻¹¹ Alalôaniñ dahôlônj da hayala alalôaniñ auk. Ma Wapômbêñ da anêñ dahô hayala anêñ aêñ iyom. Ba intu Lovak Mathenj hayala nômkama lôkthô lôk hayê Wapômbêñ anêñ auk anônj biñ ba lêk hik nômkama lôkthô thô hadênj alalô.

¹² Wapômbêñ hêv anêñ Lovak Mathenj êñ hadênj alalô ek nayala anêñ wapôm takatu ba hêv hadênj alalô. Ma minj hêv auk pik ami. ¹³ Auk takênj ma Lovak Mathenj intu hêv hadênj yêlô ba anañ bêñ lôk adônj avômalô takatu ba êmô havij Lovak Mathenj hathak anêñ auk. Anyôla minj hadônj yêlô ba anañ abô êñj ami. ¹⁴ Lovak Mathenj hêv avômalô sa ek neyala Wapômbêñ anêñ auk. Ba opalê atu ba minj hawa Lovak Mathenj ami hasonj nena auk êñj ma auk molo ba intu minj hatôm ititij ba eyala auk takatu ba halêm anêñ Wapômbêñ anêñ Lovak Mathenj ami.

¹⁵⁻¹⁶ * “Ba opalê intu hayala Anyô Bêñ anêñ auk ba tem êndônj yani? Mi.” *Aisaia 40:13*

Ma ôpatu ba hawa Lovak Mathenj anêñ auk tem ititij nômkama lôkthô. Ma ôpatu ba minj hayala Anyô Bêñ anêñ auk ami tem minj ititiniñ alalô takatu ba awa Lovak Mathenj anêñ auk ami. Aêñ ba alalô ma awa Kilisi da anêñ auk.

* **2:15-16:** Ais 40:13

3

Avômalô Kolin evak i vose

1-2 *Aiyañ thêlô, sêbôk ma môle osopa avômalô pik êntêk veñjngwam ba osopa Kilisi hatôm amena kasek ba miñ oañ nôm thekthek ami. Ba intu yahêv sum hadêñ môle ba miñ yahanañ abô hatôm ñê bôk ilumbak yôv iniñ abô ami. Ba êntêk unum sum denañ e? 3 *Môle othak udum hatôm ñê pik ba môle lemimdañ lôk lemimñaña 4 *ma ôdôñ yañ enañ nena, “Yêlô ma Pol anêñ” ma vi enañ, “Yêlô ma Apolo anêñ.” Êñ ma hathak uik unim auk thô nena môle ma ñê pik.

5 *Aêñ ba ya Pol ma opalê? Ma Apolo ma opalê? Yai ma Anyô Bêñ anêñ ñê ku iyom! Yani hêv anyô tomtom da iniñ ku ba hêv yaianiñ ba intu môle bôk ôêvhaviñ yôv. 6 *Yahavatho yañvêk ma Apolo hathak hêv ñañ ma Wapômbêñ da hadum ba yañvêk êñ halumbak. 7 Ba ôpatu ba havatho mena hêv ñañ thai luvi ma nôm oyañ. Ma Wapômbêñ iyom intu ba nôm avanôñ. 8 *Opalê atu ba havatho mena opalê atu ba hêv ñañ, thai idum ku doñtom ba tem neja vuli êtôm ida iniñ ku atu idum.

9 *Yai adum Wapômbêñ anêñ ku iyom haviñ i ma môle ma anêñ unyak lôk anêñ ku kapô. 10-11 *Wapômbêñ hêv wapôm hadêñ ya ba yahabita anyô lôkmanñiñ ek yandav unyak. Ba yahalav landiñ. Ma anyô vi etak pam thalôk lôk unyak vôv hayô hamô. Ma miñ anyôla endav

* **3:1-2:** Hib 5:12-13; 1Pi 2:2 * **3:3:** 1Ko 1:10-11 * **3:4:** 1Ko 1:12
 * **3:5:** Ap 18:24 * **3:6:** Ap 18:4-11,27-28 * **3:8:** Mat 16:27
 * **3:9:** Ep 2:20-22 * **3:10-11:** Ais 28:16; 1Pi 2:4-6

landiņ yaņda imbiņ ami. Yisu Kilisi da intu landiņ êņ ba bôk hamiņ yôv. Ba môlô nê ku tomtom noyabiņ am katô ek nodav Wapômbêņ anêņ unyak êņ. ¹²⁻¹³ *Waklavôņ Idum Abô hayô ma tem injik nê ku takêņ iniņ ku sapêņ êlêm yaĩņ. Ma atum tem esaņ anyô tomtom iniņ ku ek êņjê nena elav unyak êņ mavi mena kambom. Ba intu uik siņ hathak gol mena seleva mena valu mavi mena alokwaņ kapi mena kamuņ kondaņ mena sesalik la, ma hêk môlôda. ¹⁴ Ma opalêla takatu ba iniņ ku elav unyak êņ mavi ma tem neja vuli. ¹⁵ Ma ôpatu ba atum hathaņ anêņ ku ma tem miņ enja vuli ami. Ma donțom bulubiņ hamô ba tem nêm ôpêņ vê êņjêk atum.

Môlôda ma Wapômbêņ anêņ unyak

¹⁶ *Môlô ma Wapômbêņ anêņ unyak mathen atu ba yanida hamô kapô. Oyala nôm êņ mena mi? Ma Wapômbêņ anêņ Lovak Mathen hamô môlô kapôlômim. ¹⁷ Môlô ma Wapômbêņ anêņ unyak mathen atu ba yanida hamô kapô ba intu loņ êņ ma mathen! Ma ôpatu ba habuliņ unyak mathen êņ ma tem Wapômbêņ imbuliņ ôpêņ aêņ iyom.

Miņ nobam anyô vi ami

¹⁸ Miņ môlô nosau am ami! Môlô lemimhabi nena môlô ma nê lôkauk bêņ hatôm nê lôk luvôņiņ bôlôņ êntêk, êņ ma notak. Ma noja alovalaņaņsiņ anêņ auk molo ek numbitak anyô lôk auk mavi. ¹⁹ Auk pik êntêk ma auk molo hêk Wapômbêņ ma hatôm eto nena,

* **3:12-13:** 1Ko 4:5 * **3:16:** 1Ko 6:19; 2Ko 6:16

“Yani havalonj nê lôk auk bêñ hathak thêlôda ininj auk ba êv yak.” *Jop 5:13*

²⁰ Ma abô yañ hanañ nena,
 “Anyô Bêñ hayala nena nê lôk auk bêñ ininj auk ma anônj mi.” *Kapya Yerj 94:11*

²¹ Aêñ ba miñ nobam anyô te êmônj ek vi ami. Thêlô sapêñ ma nê ku ek nêñem môlô sa iyom.
²² Pol lo Apolo ma Sipas lôk pik êntêk ma lôkmala lo ñama ma lêk lo embeñ yam ma nômkama lôk avômalô ma nôm takêñ ma môlônim iyom. ²³ Ma môlô ma Kilisi anêñ ma Kilisi ma Wapômbêñ anêñ.

4

Kilisi anêñ aposel

¹ Aêñ ba avômalô sapêñ nêgê yêlô nena Yisu Kilisi anêñ nê ku oyañ iyom ek ayabiñ Wapômbêñ anêñ abô loñ kapô atu ba hik thô hadêñ anêñ avômalô.
² *Aêñ ba intu nayabiñ ku êñ mavi êtôm anyô hamônj ek ku. ³⁻⁴ Yakapôlônj miñ hanañ ya bêñ nena yahadum Wapômbêñ anêñ ku tombeñ ami. Aêñ ba môlô otha ya mena owa ya hi loñ idum abô êñ ma nôm oyañ. Ma yenañ auk miñ hatôm ami. Aêñ ba miñ yahathô yada ba yahaya ami. Anyô Bêñ da intu tem ititiniñ ya. ⁵ *Waklavônj Anyô Bêñ endelêm ma tem imbi anêñ deda êyô êñjêk nômkama takatu ba havuñi hêk loñ momañiniñ kapô ba injik avômalô ininj auk takatu ba hêk kapôlônj thô. Ma wak êñ ma tomtom tem neja ininj lenjñmavi êñjêk Wapômbêñ. Aêñ ba miñ nosa avômalô vi ininj ku ami.

* **4:2:** Luk 12:42 * **4:5:** 1Ko 3:8

Avômalô Kolin thêlôda ebam i

⁶ *Aiyañ thêlô, bôk yahanañ hathak yai lôk Apolo ek nê môm sa ek lemimimbi abô êntêk “Nosopa abô balabuñ atu ba eto,” nena miñ nobam anyôla êmôn ek vi ami. ⁷ *Ma opalê hatak môm ba ubitak anyô bêñ? Mômôda unim lôklokwan ba owa auk e? Mi! Wapôm takên intu hêv hadên môm. Ma aisê ka obam amda?

⁸ Môm lêk ubitak ôyô unlôv yôv e? Ma môm lêk nê lôkmanñ e? Mena môm lêk hatôm kiñ e? Kikaknena! Alalô nê lôk iviyañ ba lêk môm ubitak kiñ ma tem yêlô aên iyom! ⁹ Nônô! Wapômbên hatak yêlô aposel hatôm nê oyañ ba amin piklêvôn ma avômalô lôk anela ititiñ yêlô hatôm nê kambom takatu ba enañ nena, “Unḡwik thêlô vônô.” ¹⁰ Yêlô ma nê auk molo hathak Kilisi e? Ma môm nê lôk auk bêñ hathak Kilisi e? Ma yêlô nê vau ma môm nê lôklinyak e? Môm nê lôk athên bêñ ma yêlô nê athên mi e? ¹¹ *Sêbôk aleba lêk ma yêlô ama kisi lôk athakmunñ ma ik nômkama titip lôk ik yêlô ba epam mayaliv ba yêlôaniñ malak namô mi. ¹² *Ma adum ku hathak bahenñ aleba yêlô lêk vau. Enañ ek nimbuliñ yêlô, êñ ma yêlô êv lenñmavi iyom. Iiti yêlô ba êv vovañ, êñ ma yêlô amin lenvidon. ¹³ Enañ abômapopak hathak yêlô ma yêlô anañ viyañ lôk labali mavi. Wak nômbên intu sapên ma yêlô hatôm matinyak pik lôk nôm ôvpalê.

Pol lahaviñ avômalô Kolin nesopa yani

* **4:6:** Lom 12:3 * **4:7:** Lom 12:6 * **4:11:** 2Ko 11:23-27

* **4:12:** Mat 5:44; 2Te 3:8

14 Mólô ma yenañ avômena takatu ba yalenhaviñ ba intu yahadôñ mólô. Ma miñ yahato nôñ takêntêk ek indum mólô mama ami. 15 *Nê êvhaviñ bêñ anôñ ethak eyabiñ mólô, ma doñtom lemambô doñtom iyom. Yada bôk yahanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ mólô hatôm yahavathu mólô ba mólô ubitak Yisu Kilisi anêñ avômalô. 16 *Aêñ ba yalen hik ya nena nosopa yavenñgwan. 17 *Ba intu yahêv Timoti hathôk ek nêñ mólô sa. Yani ma anyô ku anôñ lôk yenañ okna atu ba hasopa Anyô Bêñ ba yalenhaviñ yani. Ma tem injik mólônim auk liñ esak yenañ bôk lo loñ atu ba hathak Yisu Kilisi ma yahadôñ avômalô êvhaviñ takatu ba êmô luvuluvu hathak. 18 Mólô doho oson nena tem miñ yasôk esak loñbô ami ba intu mólô lemimôndôñ kôtôñ. 19-20 *Nodañô katô! Wapômbêñ anêñ avômalô miñ enañ hathak abô oyañ ami. Mí. Lovak Matheñ hêv lôklinyak ba idum Wapômbêñ anêñ lahaviñ. Anyô Bêñ lahaviñ ma tem yasôk kethen ek yanğê nena avômalô takêñ bôk ewa lôklokwan êñ mena mi e? 21 Lemimhabi aisê? Yasôk ek yambali mólô ek noja auk mena yasôk êtôm anyô yaô ek yanañ abô labalina?

5

Nutiñ nê sek êndôk kamun

1 *Yahalañô nena mólô avômalô ôêvhaviñ te hadum sek haviñ lambô yanavi lukmuk lôbôlôñ. Ma doñtom nê daluk miñ ethak idum aêñ ami.

* 4:15: Gal 4:19 * 4:16: Plp 3:17 * 4:17: Ap 19:22
 * 4:19-20: 1Ko 2:4 * 5:1: Wkp 18:7-8; Lo 22:30

² Aisê ka mólô ôbô am? Lemiminjikam ba nutin ôpêñ êndôk kamuñ! ³ *Ya miñ yahamô haviñ mólô ami. Mi. Ma donjom yakapólôñ hamô haviñ mólô hatôm lêk yahamô haviñ mólô. Ma lêk yahanan ôpatu ba bók hadum kambom êñ bêñ yôv hathak Yisu Kilisi anêñ athêñ. ⁴ Aêñ ba othak donjom, êñ ma yakapólôñ lêk hamô haviñ mólô. Ma alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu anêñ lôklinyak lêk hamô haviñ. ⁵ *Ba nônêm ôpêñ êndêñ Ngôk Bêñ ek imbuliñ ôpêñ anêñ auk ek Anyô Bêñ anêñ Waklavôñ Nindum Abô ma tem yani enja bulubiñ.

⁶ *Mólô ôbô am ma miñ mavi ami. Lôk miñ oyala nena yis doktena iyom hatôm êndôk polom bêñ anôñ kapô ba isiñ bêñ ami e? ⁷ *Sêbôk ma avômalô Israél ethak ik boksipsip nakaduñ te ek leñiñhabi Waklavôñ Hale ba Hi. Ma alalôaniñ boksipsip nakaduñ Waklavôñ Hale ba Hi intu Yisu. Kilisi hama ek mólô ba intu lêk ubitak ôtôm polom lukmuk atu ba yis mi. Aêñ ba nômbi unim kambom ni êtôm avômalô Israél ethak ibi yis bô hi ek leñiñhabi Waklavôñ Hale ba Hi. ⁸ *Ba intu alalô leñiñimbi Waklavôñ Hale ba Hi wak nômbêñ intu sapêñ ma nambitak êtôm polom atu ba anêñ yis mi. Polom êñ ma nôm anôñ ba anêñ lelaik mi. Ma yis bô atu êñ ma adum kambom lo miñ asopa Wapômbêñ ami. Ba intu nabi ni.

⁹ Bók yahato yenan kapyá hadêñ mólô ek miñ nômô imbiñ nê takatu ba idum sek lomaloma ami. ¹⁰ Ma donjom miñ yahanan hathak avômalô pik êntêk ba idum sek lomaloma lo nê esau avômalô ba

* 5:3: Kol 2:5 * 5:5: 1Ti 1:20 * 5:6: Gal 5:9 * 5:7: Ais 53:7; 1Pi 1:19 * 5:8: Lo 16:3

ewa inin nôm kama vani lôk nê palon ma nê esopa ngôk ami. Mi. Nê takên ma êmô pik havin alalô ba natak i aisê? ¹¹ *Yenañ abô anên ôdôn ma aêntêk. Ôpatu ba hanañ nena, “Yahêvhavin Wapômbên” ma donjom hadum sek lomaloma mena hadum palon mena hêv yeñ hadên ngôk mena hanañ abôma mena hanum wain ba molo mena hawa vani. Anyô anên aên miñ nonywañ nôm lo ômô imbin yani ami. Dôlôk!

¹² Nosa nê takatu ba êmô avômalô êvhavin kapô iyom. Ma miñ nosa ôpatu ba miñ alalôaniñ te ami. Ku êñ ma miñ bôk êv hadên alalô ami. ¹³ *Aên ba Wapômbên tem indum abô ek nê daluk. Ba intu nê takatu ba indum kambom ma “Nônêm i vè ênjêk môlô.”

Lo 17:7

6

Kobom nepesañ malain

¹ Aisê ka môlô doho lemimmaniñ hathak môlô doho ma othak u nê daluk inin lon idum abô? Yahason kambom hathak môlô uik kobom êñ liliñ! ² *Môlô oyala nena Waklavôn Idum Abô ma nê mathen tem nedañô nê daluk inin abô. Môlô nê auk pulusik ba miñ hatôm nepesañ malain pik lomaloma ami e? ³ Nodañô! Tem alalô nadañô anjela inin idum abô. Aên ba malain pik lôkthô ma yaôna ek alalô napesañ. ⁴⁻⁶ Môlô te miñ anyô lôk auk bên hatôm epesañ abô imbin avômalô êvhavin vi ami e? Ma nê êvhavin yañ lamaniñ hathak yañ ma môlô olam nê daluk ek nepesañ abô êñ eka?

* **5:11:** 2Te 3:6; Tit 3:10 * **5:13:** Lo 13:5; 17:7 * **6:2:** ALK 20:4

Nê daluk elanô ma môlô miņ mama ami e? Aêņ ba môlônim malaiņ lomaloma hamô ma môlônim anyô bêņ la miņ hamô ami, ma nodam môlônim anyô hêvhaviņ takatu ba athêņ mi ek nedaņô abô êņ. Ma miņ nodam nê daluk ami.

⁷ Dô! Hu ek undum abô, êņ ma hik thô nena lêk hôêv yak yôv. Ma anyôla habuliņ o mena hasau o la ma ômô yaô. ⁸ Ma donțom môlôda intu udum tombeņ êņ ba osau môlôviyaņ ba ubuliņ i hamô nê daluk iniņ loņ idum abô.

⁹ *Avômalô takatu ba idum kambom tem nê mô imbiņ Wapômbêņ êmô loņ atu ba yani hayabiņ, e? Mi anôņ. Noyabiņ am. Avômalô takatu ba idum sek lomaloma lôk êv yeņ hadêņ ngôk ma idum sek haviņ anyô yaņ yanavi lôk anyô da idum i lôk avi da idum i ma ¹⁰ vani lo paloņ ma inum waiņ ba elo molo lôk enaņ abôma ma esau avômalô ba ewa iniņ nômkama vani. Nê takêņ miņ hatôm nê mô Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak ami. ¹¹ *Sêbôk ma môlô vi udum kambom takêņ haviņ. Ma donțom Wapômbêņ hathik môlô ba ubitak mathen lôk thêthôņ hathak Anyô Bêņ Yisu Kilisi anêņ athêņ lôk alalôaniņ Wapômbêņ anêņ Lovak Mathen.

Alalôaniņ leņviņkupik ma Lovak Mathen anêņ unyak

¹² *Môlô onaņ nena, “Balabuņ te miņ havaloņ ya loņ ami. Ba malêla takatu ba yalenhaviņ yandum ma ya hatôm.” Ma donțom ya Pol yahanaja nena auk takêņ tem miņ nê ya sa ami ba yahadô nômlate eyabiņ ya. ¹³ *Môlô onaņ nena, “Nôm

* **6:9:** Gal 5:19-21; Ep 5:5; ALK 22:15 * **6:11:** Tit 3:3-7 * **6:12:**

1Ko 10:23 * **6:13:** 1Te 4:3-5

eyañ hêv leŋsoam sa ma leŋsoam hêv nôm eyañ sa. Ma thai luvi ma nôm pik iyom ba Wapômbêñ tem nê m vê.” Ma môlô osoñ nena sek waliliñ ma nôm oyañ hatôm nôm eyañ lôk leŋsoam e? Ma yahanañ nena kupik ma Anyô Bêñ anêñ ek indum anêñ ku. Aêñ ba kupik lôk sek miñ ethak doñtom ami. ¹⁴ *Wapômbêñ da anêñ lôklinyak hik Anyô Bêñ liñ ba tem injik alalô liñ aêñ iyom. ¹⁵⁻¹⁷ *Môlônim lemvimkupik sapêñ ma hatôm Kilisi da anêñ liñkupik bute. Môlô ôthôn auk êñ e? Ma ôpatu ba hathak doñtom haviñ Anyô Bêñ thai iniñ dahôlôninñ habitak doñtom. Ma Wapômbêñ anêñ abô bute hanañ nena,

“Thai tem nimbitak êtôm kupik doñtom.” *Môñ*
Anôñ 2:24

Aêñ ba anyô te hathak doñtom haviñ avi sek te, êñ ma thai lêk ibitak kupik doñtom. Ma naja Kilisi anêñ liñkupik bute ba nanêm êndêñ avi sek e? Mi anôñ!

¹⁸ Nôsôv ek sek waliliñ. Kambom takatu ba avômalô ethak idum ba vi ma hêk kupik viyaiñ. Ma opalê atu ba hadum sek waliliñ êñ ma yanida habuliñ anêñ liñkupik ba hadum sek hathak. ¹⁹⁻²⁰ *Môlô lemvimkupik ma Lovak Mathen anêñ unyak mathen atu ba hamô kapô ba Wapômbêñ da hêv hadêñ alalô. Avanôñ e? Ma hêv alalô vuli ba miñ o anyô bêñ ek oyabiñ oda ami. Ba intu ômbô Wapômbêñ esak lemvimkupik.

* **6:14:** Lom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 * **6:15-17:** Mat 19:5; Jon 17:21-23; Lom 8:9-11; Ep 5:30 * **6:19-20:** 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19

7

Abô hathak ewa i

¹Yahato môle nim abô viyan nena mavi ek nô môle daluk ma miñ noja avi ami. ²Ma doñtom avô malô ethak idum sek waliliñ. Aêñ ba mavi ek ñê ewa i, anyô êñjêk imbiñ yanavi ma avi êñjêk imbiñ yamalô. ³Ma anyô lahaviñ êñjêk imbiñ yanavi êñ ma yanavi miñ embasiñ i ami. Ma yanavi lahaviñ êñjêk imbiñ yamalô ma yamalô indum aêñ iyom ek malê nena ñê lôk vêñi iniñ viyan hêk. ⁴Avi miñ hayabiñ yanida liñkupik ami. Mi. Anyô hayabiñ. Ma anyô miñ hayabiñ yanida liñkupik ami. Mi. Avi hayabiñ. ⁵Ba intu ovasiñ am, êñ ma hatôm udum vani! Anyô hadum ek eteñ mek ma miñ bônôñ ami. Enañ êndêñ yanavi. Ma avi hadum ek eteñ mek ma miñ bônôñ ami. Enañ bêñ êndêñ yamalô ba thai nêndôk am. Êñ ma netak iniñ êk haviñ i êtôm wak vithê. Ma mek anêñ dañ ma nêjêk esak loñbô ek Sadan miñ hatôm enja iniñ thethanak ek êndôk thai leññ ami. ⁶Miñ yahavak balabuñ te ek avi lo anyô miñ nêjêk imbiñ i wak la ami. Mi. Yahanan ek yanêm môle nim auk sa iyom. ⁷Yada ma anyô muk ba yalenhaviñ anyô lôkthô nimbitak êtôm yada. Ma doñtom anyô tomtom da ewa iniñ wapôm lomaloma halêm anêñ Wapômbêñ. Aêñ ba nô m takatu ba Wapômbêñ habi sam ma yan da yan da.

⁸Abô êntêk ba tem yanañ ma hathak aluñ lo avi tốp. Mavi ek thêlô nê môle daluk êtôm ya.

⁹*Thethanak miñ êmbôk môle êtôm atum hathan

* 7:9: 1Ti 5:14

ami, êᶇ ma mavi anôᶇ. Aêᶇ ba anyô te miᶇ hatôm ipuki loᶇ ami, êᶇ ma enja avi.

¹⁰ *Yahanaᶇ abô êntêk ek avômalô ewa i. Avi te miᶇ hatôm êndô yamalô ami. Abô êntêk ma Anyô Bêᶇ anêᶇ abô balabuᶇ ma miᶇ yenaᶇ abô ami. ¹¹ Avi hadô yamalô êᶇ ma epesaᶇ abô imbiᶇ yamalô ma miᶇ enja anyô yaᶇ ami. Ma anyô aêᶇ iyom.

¹²⁻¹³ Yahanaᶇ abô êntêk ek avômalô takatu ba ewa i ba yaᶇ miᶇ hêvhaviᶇ Wapômbêᶇ ami. Ba anyô te hawa avi te ba miᶇ hêvhaviᶇ Wapômbêᶇ ami ma doᶇtom lahaviᶇ êmô imbiᶇ yani, ma miᶇ êndô avi êᶇ ami. Ma avi te hawa anyô te ba miᶇ hêvhaviᶇ Wapômbêᶇ ami ma doᶇtom lahaviᶇ êmô imbiᶇ yani, ma miᶇ êndô ôpêᶇ ami. Êntêk ma yenaᶇ auk iyom. Ma miᶇ Anyô Bêᶇ anêᶇ abô balabuᶇ te ami. ¹⁴ Anyô te hawa avi atu miᶇ hêvhaviᶇ ami, êᶇ ma anyô anêᶇ hêvhaviᶇ hatôm nêᶇ avi êᶇ lôk nali sa ba nimbitak êtôm nôᶇ mabuᶇ hêk Wapômbêᶇ ma. Ma avi hawa anyô atu ba miᶇ hêvhaviᶇ ami ma aêᶇ iyom. Ma mi, êᶇ ma tem Wapômbêᶇ êᶇjê nali takêᶇ nena lelaik. Aêᶇ ba miᶇ ôndô vônim atu ba anêᶇ hêvhaviᶇ mi ami.

¹⁵ *Ma howa avi atu ba miᶇ hêvhaviᶇ Wapômbêᶇ ami ba hadum ek êndô o, êᶇ ma otak yani ek ni. Ma howa anyô atu ba miᶇ hêvhaviᶇ Wapômbêᶇ ami ba hadum ek êndô o, êᶇ ma otak yani ek ni aêᶇ iyom. Tem miᶇ undum abô esak nôᶇ êᶇ ami. Wapômbêᶇ halam alalô hathak kobom namô malinᶇyaô imbiᶇ i. ¹⁶ *Ba injo. Yanavi tem nêᶇ yamalô sa ek

* **7:10:** Mat 5:32 * **7:15:** Lom 14:19 * **7:16:** 1Pi 3:1

imbitak anyô hêvhaviņ mena yamalô nê m yanavi sa ek imbitak avi hêvhaviņ la.

Alalô namô êtôm lôkmala atu ba Wapômbêņ la-haviņ alalô namô

¹⁷ Hô m ô aisé ba Wapômbêņ halam o ma ô m ô aêņ. Êņ ma hatôm Anyô Bêņ anêņ wapôm atu ba hik sam hadêņ m ô l ô tomtom. Abô balabuņ êntêk ma yahêv hadêņ nê êvhaviņ lodôņlodôņ lôkthô. ¹⁸ Ôpatu ba bôk eņgothe anêņ kupik ba Wapômbêņ halam yani ma ê m ô aêņ. Ma miņ nepesaņ anêņ kupik esak loņbô ami. Ma ôpatu ba miņ eņgothe anêņ kupik ami ba Wapômbêņ halam yani ma ê m ô aêņ iyom. Ma miņ eņgothe anêņ kupik vê ami. ¹⁹ *Eņgothe kupik lôk miņ eņgothe kupik ami, nô m ju êņ ma nô m oyaņ. Ma nô m bêņ ma nesopa Wapômbêņ anêņ abô. ²⁰ Eņgothe anê m kupik mena eņgothe ami mena ewa avi mena miņ ewa avi ami ba Wapômbêņ halam o, ma ô m ô aêņ. ²¹ Ma o atu ba anê m alaņ hamô ba Wapômbêņ halam o ma miņ lemmalaiņ andô. Ma doņtom loņôndê la hêk ek otak anê m alaņ anêņ ku, êņ ma undum aêņ. ²² *Ba nê takatu ba iniņ alaņ hamô aleba Anyô Bêņ halam i ma hatôm Anyô Bêņ hapole iniņ yak vê. Ma aêņ iyom nê takatu ba miņ ê m ô alaņ la vi biņ ami aleba Anyô Bêņ halam i ma Kilisi lêk habitak iniņ alaņ. ²³ Wapômbêņ bôk hêv m ô l ô vuli hathak vuli bêņ ba miņ anyôla habitak m ô l ô nim alaņ ami ba intu lemiminjikam esak auk pik takêņ ami. ²⁴ Aiyaņ thêlô, m ô l ô tomtom nô m ô ê t ô m aêsêbôk ba Wapômbêņ halam m ô l ô. M ô l ô owa am

* **7:19:** Lom 2:25; Gal 5:6; 6:15 * **7:22:** Plm 16; 1Pi 2:16

mena miñ owa am ami mena engothe kupik mena miñ engothe kupik ami lôk nê iniñ alañ hamô mena iniñ alañ mi, nômo aên iyom ba nosopa Wapômbên.

Pol hêv abô hadên avômalô muk

²⁵ Anyô Bên lahiki hathak ya ba intu yenañ abô ma avanôn ek môlô nônemimbiñ. Êntêk ma yenañ auk hathak avômalô muk ma miñ Anyô Bên anên abô balabuñ ami. ²⁶ Lêk ma malaiñ lomaloma habitak. Aên ba nômo êtôm avômalô muk ma tem nômo mavi. ²⁷ Ôpatu ba lêk epesañ anên abô ek enja avi ma miñ êndô ami. Ma môlô takatu ba avi mi miñ nômbôlêm avi ami. ²⁸ Ma howa avi, ma miñ hudum kambom ami. Ma avi muk te hawa anyô, ma miñ hadum kambom ami. Ma doñtom môlô takatu ba owa am tem nôpôm malaiñ lomaloma êmô pik êntêk ba intu yahavatho môlô loñ ek miñ malaiñ takên êpôm môlô ami.

²⁹⁻³¹ *Yenañ abô anên ôdôn nena pik êntêk tem êmô sawa bidon iyom ba anên auk lôk anên nômkama lôkthô lêk idum ek nema. Ba opalê atu ba hawa avi, êñ ma nôm mavi. Ma doñtom lemimbi nena ewa i tem miñ êmô wak nômbên intu sapên ami. Ma opalê atu ba lamalaiñ miñ undum ba malaiñ êñ eyabiñ anêm auk ami. Ma nôm mavi miñ eyabiñ anêm auk ami. O atu ba hôv vuli nômkama lomaloma miñ nôngwêk lêlê esak nôm takên ami. Nômkama pik nômbên êñ ma nôm mavi anôn. Ma doñtom miñ nôngô êtôm nômbên ênjêk anêm auk ami.

* **7:29-31:** 1Jon 2:17

³² Yalenḡhaviḡ nena leḡhiki lomaloma miḡ em-baloḡ mólóló loḡ ami. Anyô muk lahiki hathak Anyô Bêḡ anêḡ ku ek indum Anyô Bêḡ lamavi. ³³ Ma doḡtom anyô lôk avi lahiki hathak nôm kama pik ek batu indum yanavi lamavi. ³⁴ Ba intu yani lahiki hathak yanavi ma Anyô Bêḡ haviḡ. Ma avi tôp lôk avi muk ethak leḡhiki hathak Anyô Bêḡ anêḡ ku. Iniḡ auk nena nêḡnêḡm dahôlôḡḡiḡ lôk leḡviḡkupik êḡdêḡ Anyô Bêḡ. Ma doḡtom avi lôk anyô lahiki hathak nôm kama pik ek indum yamalô lamavi. ³⁵ Yahananḡ abô takêḡtêk ek nêḡm mólóló sa ma miḡ nêḡm malaiḡ êḡdêḡ mólóló ami ek mólóló nômô thêthôḡ ma miḡ nôḡmla embaloḡ mólóló loḡ ami ek mólóló nônêḡm kapôlômim lôkthô êḡdêḡ Anyô Bêḡ. Ma miḡ yahananḡ ek êḡtôm yak embaloḡ mólóló loḡ ami.

³⁶ Ma ôpatu ba hapesanḡ abô yôv ek enja avi muk te ba anêḡ thethanḡak hadum ek imbuliḡ avi êḡ ma ôpêḡ enja avi êḡ. Yani miḡ hadum kambom ami. ³⁷ Ma ôpatu ba hapesanḡ yanida anêḡ auk ma miḡ hasopa anyôla anêḡ auk ami ba hasopa anêḡ lahaviḡ iyom nena hadô enja avi muk, ôpêḡ hadum nôm mavi haviḡ. ³⁸ Aêḡ ba ôpatu ba hawa avi muk hadum nôm mavi. Ma ôpatu ba hadô enja avi êḡ ma anêḡ malaiḡ ma yaô ba intu hadum nôm mavi anôḡ.

³⁹ *Avi atu ba hawa anyô ba yamalô hamô lôkmala denanḡ ma hatôm ibutiḡ thai loḡ endeba anyô ema am. Êḡ ma hatôm enja anyô yanḡ atu ba hasopa Anyô Bêḡ esak loḡbô êḡtôm yanida anêḡ lahaviḡ. ⁴⁰ Yenanḡ auk nena yani êḡmô daluk ma tem yani lamavi bêḡ anôḡ. Ma Wapômbêḡ anêḡ

* 7:39: Lom 7:2-3

Lovak Mathen̄ hamô havin̄ ya ba intu ya anyô lôk auk hatôm môlô.

8

Ngôkba anêḡ nôm lôk ya

¹ *Yahanan̄ abô êntêk hathak ngôkba anêḡ nôm lôk ya.* Môlô onan̄ nena, “Alalô lôkthô ma nê lôk auk.” Môlônim auk êḡ hadum ba môlô ôyê am dan̄ ba ubulin̄ avômalô êvhavin̄ vi. Ma môlô lemimhavin̄ avômalô takêḡ, êḡ ma tem nônêm i sa.
² *Môlô osoḡ nena môlô oyala nôm kama lôkthô e? Mi. Môlô ôthôn̄ auk anôn̄ palin̄! ³ Opalê atu ba lahavin̄ Wapômbêḡ ma Wapômbêḡ hayala yani.

⁴ *Yenan̄ auk hathak eyan̄ ngôkba inin̄ nôm ma aêntêk. Alalô ayala nena Wapômbêḡ ma don̄tom iyom. Ma ngôkba takatu avômalô êv yen̄ hathak min̄ Wapômbêḡ anôn̄ ami. ⁵ Avômalô elam nôm lomaloma nena inin̄ ngôkba lo inin̄ anyô bêḡ. Aêḡ ba nôm takêḡ hatôm inin̄ wapômbêḡ lo anyô bêḡ. ⁶ *Ma don̄tom alalô ayala nena Wakamik Wapômbêḡ yani iyom intu Wapômbêḡ ba hapesan̄ nôm kama lôkthô ba alalô abitak ek nandum anêḡ ku. Ma Yisu Kilisi yani iyom intu Anyô Bêḡ anôn̄ ba Wapômbêḡ hapesan̄ nôm kama lôkthô hathak yani. Ma Yisu êḡ hadum ba alalô abitak Wapômbêḡ anêḡ avômalô.

* **8:1:** Ap 15:29 * **8:1:** Avômalô Kolin ethak êbôk nôm ek êv da hadêḡ ngôk. Ma nê êvhavin̄ len̄havin̄ nejan̄ nôm takêḡ. Thêlônin̄ auk aêntêk nena êḡ ma min̄ wapômbêḡ anôn̄ ami ba intu thêlô hatôm nejan̄. Aêḡ ba thêlô eto kapyā hadêḡ Pol ek nedan̄ô anêḡ auk.

* **8:2:** Gal 6:3 * **8:4:** Lo 4:39; 6:4; Gal 4:8 * **8:6:** Ep 4:5,6

⁷ Ma avômalô doho miñ leñiñhabi auk takêñ hêk kapôlôñiñ ami. Sêbôk ma thêlô engabôm ñgôkba anêñ nôñ ma lêk êdô ba esopa Wapômbêñ. Ma doñtom eyañ ñgôkba anêñ nôñ ma hatôm esopa ñgôkba hathak loñbô. Thêlôniñ auk ma pulusikna ba intu leñiñmalaiñ. ⁸ Avômalô takatu ba leñiñ malaiñ hathak nôñ êñ ba miñ eyañ ami ma Wapômbêñ miñ hatatale i ami. Ma môlô avômalô takatu ba oañ nôñ lomaloma ma Wapômbêñ miñ habam môlô ami. Aêñ ba oañ mena ôdô ma nôñ oyañ hêk Wapômbêñ ma.

⁹*Aêñ ba o anyô hôêvhaviñ lôklokwañ, oyabiñ o! Anêm malaiñ mi ek nonñgwañ ñgôkba anêñ nôñ ba hoañ êñ ma miñ onañ êndêñ avômalô takatu ba auk pulusik ek nindum aêñ ami êña tem indum thêlô nêñêm yak. ¹⁰ Hu malakba ba hoañ ñgôkba anêñ nôñ ma anyôla lamalaiñ hathak nôñ êñ te hayê hoañ, hoson nena hôêv yani sa ba tem eyala nena nôñ êñ ma nôñ oyañ e? ¹¹*Êñ ma hubuliñ yani ek endeni anêñ kobom bô esak loñbô ba anêm auk êñ habuliñ anyô hêvhaviñ pulusik atu ba Yisu hama ek nêm yani sa. ¹² Anyô te anêñ auk pulusik ba hubuliñ yani êñ ma hudum kambom hathak Kilisi. ¹³*Ba intu yahañ nôñ êñ ba habuliñ yenañ aiyañ ba hadum kambom êñ ma tem miñ yanñañ alim esak loñbô ami. Yakô yandum ba yenañ aiyañ nêm yak.

9

Pol hadô vuli

* **8:9:** Lom 14:13-15; Gal 5:13

* **8:11:** Lom 14:15,20

* **8:13:**

Lom 14:21

¹ *Odanô! Abô balabuñ lomaloma miñ havalon ya lon ami! Ma bôk yahayê Yisu alalôaniñ Anyô Bêñ yôv! Ya ma aposel ba yada yenan ku lôk Wapômbêñ anêñ lôklokwan hadum ba intu môlô ubitak! ² *Avômalô doho êpôlik nena ya Pol ma miñ aposel ami. Ma donjom môlônim ôêvhaviñ hik ya thô nena ya ma Anyô Bêñ anêñ aposel. Aêñ ba môlônim aposel ma ya.

³ Avômalô doho ibi yalen nena yahabuliñ yenan ku aposel ba yahêv yada kisi aêntêk. ⁴ *Avômalô ethak êv nôm hadêñ yêlô hatôm nê lôk athêñ bêñ takatu ba idum Wapômbêñ anêñ ku. ⁵ Ma Anyô Bêñ anêñ iviyañ lôk Sipas ma aposel vi ethak ewa avi takatu ba êvhaviñ hatôm vêñi. Ma yêlô hatôm nandum aêñ imbiñ. ⁶ Ma yai hatôm natak ku baheniñ ek nandum Wapômbêñ anêñ ku êtôm aposel vi. Ma môlô osoñ nena yai lôk Banabas iyom intu nê athêñ mi e? Mi. Yêlô lôkthô ma aposel iyom.* ⁷ Nê vovak da miñ êv vuli iniñ nôm ami. Ma avômalô takatu ba idum iniñ ku ethak eyañ anêñ anôñ. Ma nê takatu ba eyabiñ bok ethak eyañ bok takêñ. ⁸ Abô takêñ ma auk pik e? Mi. Wapômbêñ anêñ abô balabuñ bôk hanañ ⁹ *ba Mose bôk hato nena, “Bok oks hadum ku ma miñ nokak abôlêk siñ ami.”

Lo 25:4

Ma Wapômbêñ lahiki hathak bok oks mena? ¹⁰ *Mi. Abô êñ ma hathak yêlô. Avanoñ! Abô êñ hathak yêlô opalêla takatu ba adum Wapômbêñ

* **9:1:** Ap 9:1-9; 26:16; 1Ko 15:8-9 * **9:2:** 2Ko 3:2-3 * **9:4:**

Luk 10:8 * **9:6:** Pol hayala Kolin iniñ auk lôkbañ ba intu havuñ abô ba hadô ek enja Kolin iniñ da. Aêñ ba hadum thêlô leniñmaniñ.

* **9:9:** Lo 25:4; 1Ti 5:18 * **9:10:** 2Ti 2:6

anêḡ ku. Nê takatu ba ele ku lôk evatho ku, lôkthô êv malenḡ ek nejan nôm. ¹¹⁻¹² *Môlô othak ôêv avômalô ku vi sa. Ma yêlô avatho Wapômbêḡ anêḡ abô halôk môlô. Aêḡ ba awa nôm anêḡ môlô ma ôyê nena malain e? Mi! Yêlôaniḡ athêḡ hêk ba intu yêlô amôḡ ek naja môlônim nôm!

Ma donḡtom miḡ yêlô asopa loḡôndê êḡ ami. Ba awa malain lomaloma ek miḡ embasiḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi ami. ¹³ *Môlô oyala nena ḡê takatu ba idum ku hamô unyak mathen ma eyaḡ nôm takatu ba êv hadêḡ unyak êḡ. Ma ḡê takatu ba idum ku hamô loḡ êbôk da ma eyaḡ nôm takatu ba êv hatôm da. ¹⁴ *Anyô Bêḡ bôk hanaḡ aêḡ iyom nena ḡê takatu ba enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ma neja iniḡ nôm êlêm anêḡ iniḡ ku takatu ba idum. ¹⁵ Ma donḡtom yada miḡ bôk yahasopa loḡôndê takêḡ ami. Ma miḡ yahato abô êntêk ek môlô nobakôḡ ya ami. Mi! Yahama ma mavi ek miḡ yanêm malain êndêḡ môlô ami ek anyôla miḡ enja nôm takatu ba yahabam ya hathak vê ami. ¹⁶ *Miḡ yahabam ya hathak yahanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ami. Mi. Wapômbêḡ hêv ku êḡ hadêḡ ya. Ba miḡ yahanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ami, êḡ ma malain bêḡ ek ya. ¹⁷ Yahapetenak ek yandum ku êntêk êḡ ma tem yanja vuli. Ma donḡtom miḡ yada yenaḡ auk ami. Ba intu yahadum oyaḡ hatôm yenaḡ ku atu ba Wapômbêḡ hêv ek yayabiḡ. ¹⁸ Vuli alête intu tem yanja? Yenaḡ vuli ma aêntêk. Yahanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi ma miḡ avômalô nêḡnêḡ

* **9:11-12:** Lom 15:27; Ap 20:34; 2Ko 11:9 * **9:13:** Lo 18:1-3

* **9:14:** Mat 10:10; Gal 6:6 * **9:16:** Jer 20:9

vuli ami. Êñ ma hatôm yenañ vuli atu ba yahabam ya hathak.

¹⁹ Aêñ ba yabaheñ miñ ekak loñ lôk anyôla miñ hayabiñ ya ami. Ma donjom yenañ auk nena avômalô lôkthô nimbitak yenañ alañ ek yangik loñôndê thô ek bêñ anôñ ini nesopa Kilisi.

²⁰ *Yahamô haviñ avômalô Israël ma yahabitak hatôm thêlô. Ma yahamô haviñ avômalô esopa abô balabuñ takatu êñ ma yahabitak hatôm thêlô ek yandom i ini ek Kilisi. Ma donjom abô balabuñ miñ hayabiñ ya ami.

²¹ Yahamô haviñ nê daluk takatu ba iniñ abô balabuñ mi, êñ ma yahabitak hatôm thêlô ba miñ yahasopa alalô avômalô Israël iniñ abô balabuñ lomaloma ami ek yandom thêlô ini êndêñ Kilisi. Ma yahasopa Wapômbêñ lôk Kilisi iniñ abô ba intu eyabiñ ya.

²² *Ma yahamô haviñ nê takatu ba iniñ auk pulusik ma yahabitak pulusik hatôm thêlô ek yandom thêlô ini ek Kilisi. Yahasopa avômalô lôkthô iniñ auk lomaloma ek auk anêñ aêñ ma hatôm yanêm vi dedaun sa.

²³ Yahadum aêñ ek avômalô lôkthô nedañô Wapômbêñ anêñ abô ba nesopa ek alalô lôkthô naja bulubiñ.

Nadañviñ lôklokwañ ek nayô unjôv

²⁴ Avômalô takatu ba elañviñ sapêñ ewa vuli e?

Mi. Ôpatu ba hamôñ iyom. Aêñ ba ondañviñ ek onja anêm vuli aêñ iyom.

²⁵ *Avômalô takatu ba ik mambêñ ma ethak êdôñ i wak nômbêñ intu ek neja kulun atu ba tem ekapok ketheñ. Ma donjom alalô adum ek naja kulun atu ba tem êmô wak nômbêñ

* **9:20:** Ap 21:20-26 * **9:22:** 2Ko 11:29 * **9:25:** Plp 3:14; 2Ti 2:4-5; 4:7-8

intu sapêḡ. ²⁶ Ba intu ya miḡ yahalaḡviḡ hatôm anyô halaḡviḡ mayaliv ami. Ma miḡ yahik vovak hatôm anyô hathak hik loḡ oyaḡ ami. ²⁷*Mi! Yahik yalenḡviḡkupik ek batu yenaḡ auk pik etauviḡ. Yakô yanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi êndêḡ avômalô ba nêḡmimbiḡ ma yada mi.

10

Yakô ek alalô nanêḡ yak esak saê

¹*Aiyaḡ thêlô miḡ môlô lemimpaliḡ ami! Sêbôk ma alalôaniḡ bumalô esopa buliv lôk evenḡ ḡgwêk malêvôḡ. ² Ma buliv lo ḡgwêk ithik thêlô ek injik thô nena thêlô esopa Mose. ³*Thêlô sapêḡ eyaḡ nôḡ mathenḡ atu ⁴*ma sapêḡ inum ḡaḡ valu mathenḡ atu ba havenḡ haviḡ i. Valu êḡ ma Yisu da. ⁵*Ma doḡtom Wapômbêḡ miḡ lamavi hathak thêlô ami ba intu ema ba kupik hêk mayaliv hêk loḡ thiliv.

⁶*Nôm takêḡ habitak ek alalô lenḡḡimbi esak ma miḡ imbisôk imiḡ alalô ek nandum kambom ami.

⁷Bôk eto hathak thêlô nena,
“Avômalô êḡ esopa ḡgôk ba eloyenḡ hathak lôk eyaḡ
ba inum ba idum sek lomaloma.” *Etak Ijip*
32:6

Aêḡ ba miḡ môlô nundum aêḡ ami. ⁸*Miḡ alalô nandum sek waliliḡ êtôm bôk ba alalôaniḡ bumalô idum ba avômalô hatôm 23,000 ema wak doḡtom iyom ami. ⁹*Alalô miḡ natatale Anyô Bêḡ êtôm

* **9:27:** Lom 8:13; 13:14 * **10:1:** Kis 13:21-22; 14:22-29 * **10:3:**

Kis 16:35 * **10:4:** Kis 17:6; Nam 20:11 * **10:5:** Nam 14:29-30

* **10:6:** Nam 11:4,34; 1Ko 10:11 * **10:8:** Nam 25:1-9 * **10:9:**

Nam 21:5-6

avômalô vi atu ba bôk idum ba umya hathañ i pôpônô ami. ¹⁰ *Ma miñ nanañ abô munuñmunuñ êtôm bôk ba doho idum ba aña la vovak hiki pôpônô ami.

¹¹ Nôm takatu ba bôk habitak hathak avômalô bôsêbôk ma eto ek alalô avômalô bôlôn êntêk atu ba lêk amô habobo pik lo leñ anêñ dan leññimbi katô ba nayabiñ i. ¹² Aêñ ba o atu ba hoson nena humiñ lôklokwañ êñ ma oyabiñ o ek miñ nêñ yak ami. ¹³ Kambom hathak halôk avômalô leññ ek nindum kambom. Ma hudum ek undum kambom ma Wapômbêñ tem miñ imbuliñ dôñ ek o ami. Tem yani êmbôlêñ loñôndê ek otak auk êñ ek umiñ lôklokwañ. Ma tem miñ etak o ek nêñ yak ami.

Miñ nôñêm yeñ êndêñ Wapômbêñ ma ñgôkba imbiñ ami

¹⁴ Aêñ ba aiyañ thêlô, nôñêm am vê êñjêk ñgôkba anêñ ku lo loñ. ¹⁵ Mólô avômalô lôkauk ba intu nutitiñ abô êntêk nena thêthôn mena mi e? ¹⁶ *Kilisi anêñ thalaleñ hadum ba alalô abitak donjom lôk anum ba leññhabi hathak nôñ mavi takatu ba yani hadum ek hêv alalô sa. Ma polom donjom êñ ma hatôm Kilisi liñ kupik ba intu alalô aña gôli ba añ. ¹⁷ *Ma alalô avômalô bêñ anôn añ ek injik thô nena alalô sapêñ lêk athak donjom havinñ Kilisi ba abitak ôdôn te iyom.

¹⁸ *Ma lemimimbi esak avômalô Isael. Thêlô êv iniñ da hadêñ ñê êbôk da ba êbôk ma sapêñ eyañ nôñ da êñ ma hatôm ethak donjom havinñ Kilisi ba ibitak ôdôn te iyom. ¹⁹ *Ma yahanañ nena ñgôk

* **10:10:** Nam 16:41-49 * **10:16:** Mat 26:26-28 * **10:17:** Lom

12:5 * **10:18:** Wkp 7:6 * **10:19:** 1Ko 8:4

iniŋ nôm lôk alokwaŋ ma valu iniŋ athêŋ hêk e?
 20 *Mi. Nê daluk êv da hadêŋ ngôk. Ma ngôk takêŋ
 ma Wapômbêŋ e? Miŋ yalenŋhaviŋ mômô nosak
 doŋtom imbiŋ ngôk ami. 21 *Miŋ hatôm nunum
 êndôk Anyô Bêŋ anêŋ tase lôk ngôk anêŋ imbiŋ ami.
 Ma miŋ hatôm nonŋwaŋ ngôk anêŋ nôm lôk Anyô
 Bêŋ anêŋ imbiŋ ami. 22 *Hatôm alalô nadôk Anyô
 Bêŋ la ek ladaŋ e? Ma hêv vovaŋ hadêŋ alalô êŋ ma
 tem namô lôklokwaŋ ma miŋ nanêm yak ami e?

Nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ

23 *Mômô onaŋ nena, “Balabuŋ te miŋ havalonŋ
 alalô lonŋ ami. Ba malêla takatu alalô lenŋhaviŋ
 nandum ma hatôm.” Ma doŋtom ya Pol yahananŋ
 nena nômkama sapêŋ tem miŋ nêm mômô sa lôk
 embatho mômô lonŋ ami. 24 *Ba miŋ lemimimbi oda
 anêm mavi iyom ami ma lemimimbi anyô vi iniŋ
 mavi imbiŋ.

25-30 *Ma

“Nômkama pik lôkthô ma Anyô Bêŋ anêŋ.” *Kapya
 Yeŋ 24:1*

Yahabô Wapômbêŋ ba yahanŋ lôk yalenŋmavi êŋ ma
 anyôla miŋ hatôm esaŋ ya ami. Yenaŋ auk nena
 yaŋgaŋ ma tem yaŋgaŋ. Ma yahadô ma dô. Anyô
 vi iniŋ auk miŋ havalonŋ ya lonŋ ami. Aêŋ ba noja
 alim vathiap lôkthô atu ba ôêv vuli ba onŋwaŋ. Miŋ
 lemim malaiŋ ami.

Ma nê daluk doho elam o ek nu nonŋwaŋ nôm
 imbiŋ i ba hudum ek nu ma miŋ onaŋ injik i liŋ

* **10:20:** Lo 32:17; ALK 9:20 * **10:21:** 2Ko 6:15-16 * **10:22:**
 Lo 32:21 * **10:23:** 1Ko 6:12 * **10:24:** Lom 15:1-2 * **10:25-30:**
 Sng 24:1; 1Ko 8:7; 1Ti 4:4

ami. Nonḡwanḡ iyom. Ma donḡtom anyôla hananḡ hadêḡ o nena nôḡm êntêk ma nôḡm ḡḡôkba, êḡ ma miḡ nonḡwanḡ ami ek nêḡm anyô daluk êḡ sa ek miḡ lamalaiḡ esak o ami. Ma miḡ yahananḡ hathak ḡê êvhaviḡ ami. Mi. Yahananḡ hathak ḡê daluk.

³¹ *Aêḡ ba oanḡ mena unum mena udum aisê, nundum lôkthô aêḡ iyom ek nobam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. ³² *Avômalô Israêl lo Glik lôk Wapômbêḡ anêḡ avômalô êvhaviḡ takatu, ma miḡ nundum nôḡmla ek nosale i thô ami. ³³ *Nôḡmkama lôkthô atu ba yahadum ma yahadum ek yanêḡm avômalô vi sa ek neja bulubiḡ. Miḡ yahabôlêḡm nôḡm leḡḡmavi ek yada ami.

11

¹ *Yahasopa Kilisi ba intu nosopa yaveḡḡwam.

Pol hananḡ hathak nendam leḡkadôk siḡ

² Yahayê nena môlô miḡ lemimpaliḡ yenanḡ abô ami ba yahananḡ abô mavi hathak môlô. Môlô ovalonḡ yenanḡ auk taksêbôk atu ba êdônḡ ya ba yahadônḡ môlô hathak.

³ *Yaleḡhaviḡ môlô noyala nena Kilisi ma hamô vuliḡ ek anyô ma anyô hamô vuliḡ ek avi ma Wapômbêḡ hamô vuliḡ ek Kilisi.* ⁴ Ba ôpatu ba

* **10:31:** Kol 3:17 * **10:32:** Lom 14:13 * **10:33:** 1Ko 9:20-22

* **11:1:** 1Ko 4:16 * **11:3:** Stt 3:16; Ep 5:23 * **11:3:** Abô Glik hathak “vuliḡ” anêḡ ôdônḡ yanḡ nena “lokwanḡ ta”. Aêḡ ba abô 11:3 haveḡ aêntêk. “Kilisi ma hatôm a anêḡ lokwanḡ ta ma anyô sapêḡ ma epesanḡ hathak Kilisi ba êtôm thananḡ. Ma anyô hatôm a anêḡ lokwanḡ ta ma avi halêḡm anêḡ anyô ba êtôm thananḡ. Ma Anyô Bêḡ hatôm a anêḡ lokwanḡ ta ma hêv Kilisi ba halêḡm ba hatôm thananḡ.”

hadum ek eteḅ mek mena hanarḅ Wapômbêḅ anêḅ auk bêḅ ek embatho avômalô loḅ ba hakôk kulun, êḅ ma hêv mama hadêḅ Kilisi atu ba hamô vuliḅ ek yani. ⁵ Avi takatu ba enarḅ Wapômbêḅ anêḅ auk bêḅ ek embatho avômalô loḅ lôk eteḅ mek nendam leḅḅkadôk siḅ ma miḅ nekapiḅ leḅḅkadôk ḅauḅ ba popam ami. Edam leḅḅkadôk siḅ ami lôk ekapiḅ leḅḅkadôk ḅauḅ ba popam, êḅ ma hatôm êv mama hadêḅ ôpatu ba hamô vuliḅ ek i. ⁶ Avi atu ba miḅ lahaviḅ endam wakadôk ami êḅ ma nekapiḅ wakadôk ḅauḅ. Ma doḅtom nôḅ êḅ ma nôḅ mama. Ba intu avi nesak nendam leḅḅkadôk siḅ. ⁷⁻⁹ *Anyô ma hatôm Wapômbêḅ da ba hik Wapômbêḅ anêḅ lôkmaḅḅiḅ thô. Ba intu yani êkôk nôḅla êḅ wakadôk ami. Anyô ma miḅ epesarḅ hathak avi lokwaḅ ami ma mi. Avi ma epesarḅ hathak anyô lokwaḅ. Miḅ epesarḅ anyô ek nêḅ avi sa ami, mi, avi ek nêḅ anyô sa. Ba intu avi hik anyô anêḅ lôkmaḅḅiḅ thô. ¹⁰ Aêḅ ba avi nendam leḅḅkadôk siḅ êtôm lavôḅḅiḅ te ek aḅela nêḅê.

¹¹⁻¹² Avi ibitak anêḅ anyô. Ma avi evathu anyô ba intu anyô êlêḅ anêḅ avi aêḅ iyom. Ma doḅtom nôḅkama sapêḅ halêḅ anêḅ Wapômbêḅ. Ba intu avi takatu ba esopa Anyô Bêḅ miḅ hatôm nenanḅ nena, “Yêlô avi iyom ba yôv” mena anyô nenanḅ nena, “Yêlô anyô iyom ba yôv”. Mi. ¹³ Lemimhabi aisê? Avi miḅ edam leḅkadôk siḅ ami ba eteḅ mek hadêḅ Wapômbêḅ êḅ ma mavi e? ¹⁴⁻¹⁵ Alalô lôkthô ayala alalôaniḅ auk. Avi iniḅ leḅkadôk ḅauḅ hamô ek imbuliv leḅḅkadôk siḅ. Ma alalô anarḅ nena yani ma avi mavi. Ma doḅtom anyô atu ba wakadôk

* **11:7-9:** Stt 1:26-27; 2:18-23

ɲaun̄ daim yani tem mama. ¹⁶ Avômalô takatu ba êpôlik hathak abô êntêk nodan̄ô! Yêlôaniɲ avi lôk avi takatu ba êvhaviɲ Anyô Bêɲ ba êmô luvuluvu ethak edam leɲɲkadôk siɲ ba intu môlô nundum aêɲ iyom.

Kolin ibuliɲ Wapômbêɲ anêɲ nôm mathen̄

¹⁷ Môlô othak don̄tom ma miɲ udum mavi hadêɲ avômalô vi ami. Môlô ubuliɲ i ba intu ya miɲ hatôm yan̄an̄ abô mavi esak môlô ami.

¹⁸ *Yahalan̄ô môlô ɲê êvhaviɲ othak don̄tom ma ovak am vose hi lodôɲlodôɲ. Yakô abô êɲ bute ma avanôɲ. ¹⁹ Yakô môlô oson̄ nena lodôɲlodôɲ êɲ ma mavi ek nêgê nena opalêla esopa Wapômbêɲ mavi ba han̄an̄ mavi ma opalêla mi. Aisê? ²⁰ Môlô othak don̄tom hatôm ɲê êvhaviɲ ma oson̄ nena oan̄ Anyô Bêɲ anêɲ nôm e? Mi! ²¹ Môlô doho ômôɲ ba ovasiɲ nôm ba oan̄ palon̄. Ma doho ema kisi ma doho eyan̄ ba inum aleba leɲsoam bok. ²² Môlô unyak on̄gwan̄ lo nunum êmô mi e? Yakô môlô nôpôlik ek Wapômbêɲ anêɲ avômalô êvhaviɲ takatu ba nômkama mi ba ôɲgô i nena avômalô ôvathek. Ba yan̄an̄ aisê êndêɲ môlô? Yambam môlô e? Mi anôɲ!

²³ Anyô Bêɲ hadôɲ ya ba intu yandôɲ môlô aêntêk. Bôlôvôɲ atu ba tem nen̄an̄ Anyô Bêɲ Yisu bêɲ ma hawa polom ²⁴ ma hêv lamavi ma haya ba han̄an̄, “Êntêk ma yen̄an̄ yalen̄viɲkupik ba yahêv ek nêm môlô sa. Nundum aêɲ ek lemimimbi ya.” ²⁵ *Eyan̄ vêɲ ma hawa tase te aêɲ iyom ma han̄an̄, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak

* **11:18:** 1Ko 1:10-12 * **11:25:** Kis 24:6-8; Hib 8:8-13

yenaj thalalenj. Waklavôñj atu ba unum ma nundum aêñ ek lemimimbi ya.”²⁶ Waklavôñj môlô oanj polom êntêk lôk unum halôk tase êntêk ma hananj hathak Anyô Bêñ anêñ ñama lôk endelêm.

Alalô nasô i ba naya vêmam ka naja Anyô Bêñ anêñ nôm

²⁷ *Aêñ ba anyôla hayanj lo hanum palonj êñ ma habulinj polom lôk tase êñ ba Anyô Bêñ anêñ liñkupik lo thalalenj lôk ñama habitak hatôm nôm oyanj ba ôpêñ tem indum abô. ²⁸ Avômalô idum ek nejanj polom lôk ninum êndôk tase êñ ma nêsô i ba naya vêmam ka nejanj. ²⁹ Anyôla hayanj lo hanum nôm matheñj êntêk ma miñ lahabi Yisu Kilisi liñkupik lôk anêñ avômalô ami, ôpêñda hadum ba tem Wapômbêñj nêñ malainj êndêñj ôpêñj. ³⁰ Aêñ ba intu môlô doho lokwanj mi lôk ôpôm lijinj ma bêñ anôñj ema. ³¹ Ma donjom alalôda nasô i ba naya êña Wapômbêñj miñ hatôm indum abô ek alalô ami. ³² *Anyô Bêñ hananj alalô bêñ ba hêv malainj hadêñ alalô ek êndôñj alalô ek pik lo leñ anêñ danj atu ba Wapômbêñj hêv avômalô pik vê ma tem miñ nêñ alalô vê imbinj ami.

³³ Aêñ ba aianj thêlô, waklavôñj atu ba môlô ôlêm othak donjom ek ongwanej, êñ ma noyabinj môlôvianj. ³⁴ Ma môlô doho oma kisi ma ongwanej nôñ êmô unim unyak vêm ka nôlêm nosak donjom ek miñ abô la êpôm o ami.

Wak alê atu ba yahathôk ma tem yanêm auk doho imbinj.

* **11:27:** Hib 10:29 * **11:32:** Hib 12:5-6

12

Lovak Mathen anêḡ wapôm lomaloma

¹ Aiyaḡ thêlô yahadum ek yapesaḡ mômônim auk lokbaḡ takatu ba hathak wapôm lomaloma atu ba Lovak Mathen hêv hadêḡ avômâlô. ² *Sêbôk ba mômô avômâlô daluk ma elom mômô hi mayaliv ek ôêv yeḡ hadêḡ nôm takatu ba miḡ hatôm enaḡ abô ami. ³ *Aêḡ ba yanaḡ êndêḡ mômô nena Anyô Bêḡ anêḡ Lovak Mathen hayabiḡ anyôla, êḡ ma tem miḡ yani esaḡ Yisu ba enaḡ abôma ami. Ma Lovak Mathen iyom intu hatôm indum ôpêḡ ba enaḡ nena Yisu ma Anyô Bêḡ.

⁴ *Wapôm ma lomaloma ma Lovak Mathen ma doḡtom iyom intu hêv. ⁵ Ma kobom nênenêm avômâlô sa ma lomaloma ma Anyô Bêḡ ma doḡtom iyom. ⁶ Ma ku lomaloma hêk ma doḡtom Wapômbêḡ ma doḡtom iyom intu hêv lôklokwaḡ hadêḡ avômâlô lôkthô ek nindum.

⁷ Lovak Mathen hadum ku hamô anyô tomtom ek hêv alalô sa ek namô mavi imbiḡi. ⁸ Anyô yaḡ ma hêv Wapômbêḡ anêḡ abô auk lôkmaḡḡiḡ ek enaḡ bêḡ. Ma yaḡ ma Lovak Mathen êḡ hêv auk eyala Wapômbêḡ anêḡ auk lomaloma. ⁹ Ma te ma hêv auk hêvhaviḡ lôklokwaḡ. Ma te ma hêv lôklokwaḡ ek nindum anyô lijiḡ mavi. ¹⁰ Ma te ma hêv ek indum nômbithi lôklokwaḡ ma yaḡ ma enaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômâlô loḡ ma te ma hatitiḡ ḡê evatho avômâlô loḡ hathak iniḡ ku ma te ma hêv abô masôm hadêḡ avômâlô ma te ma hêv auk ek enaḡ abô masôm takêḡ anêḡ

* 12:2: Hab 2:18-19 * 12:3: 1Jon 4:2-3 * 12:4: Lom 12:6

ôdôn bên. ¹¹ *Ku takên lôkthô ma halêm anên Lovak Mathen donjom ên iyom ba hêv hadên anyô tomtom hatôm yanida anên lahavin.

Alalô lôkthô ma kupik donjom ên anên lôbôlôbô

¹² *Kupik ma donjom iyom, ma donjom anên lôbôlôbô hamô. Anên lôbôlôbô takên ma bên anôn, ma donjom kupik donjom hayabin. Ma Kilisi da anên aên iyom. ¹³ *Alalô lôkthô athik athak Lovak Mathen donjom ba abitak kupik donjom, avômalô Islaellôk avômalô Glik ma nê lôk alaŋsi lôk nê alaŋsi mi, alalô sapên abitak hatôm kupik donjom iyom. Ma Lovak Mathen donjom intu hamô alalô lôkthô kapôlônin.

¹⁴ Ma kupik ma min epesan hathak nômla donjom ami. Mi. Bên anôn. ¹⁵ Ven kapô hanan nena, “Bahen ma yanđa ma ven kapô ma yanđa. Ba intu ya min kupik bute ami.” Ên ma abô avanôn e? Mi. Ven kapô ma kupik ên bute. ¹⁶ Lenôndôn hanan nena, “Malenđaluk ma yanđa ma lenôndôn ma yanđa. Ba intu ya min kupik bute ami.” Ên ma abô avanôn e? Mi. Lenôndôn ma kupik ên bute. ¹⁷ Aên ba kupik lôkthô ma malenđaluk iyom ma tem alalô nadanô aisê? Ma kupik lôkthô ma lenôndôn iyom, ma tem alalô nadinu ôv aisê? ¹⁸ Odanô! Wapômbên hapesan kupik ên bu tomtom halôk ida inin lon hatôm yanida anên lahavin. ¹⁹ Ba intu kupik ên bute iyom ma kupik lôkthô tem aisê? ²⁰ Aên ba kupik ên anên lôbôlôbô hamô ma donjom anên kupik ma donjom.

* **12:11:** 1Ko 7:7 * **12:12:** 1Ko 10:17 * **12:13:** Gal 3:28

21 Malenḡdaluk miḡ hatôm êpôlik esak bahenḡ ba enaḡ, “O dô!” Ma lenḡkadôk miḡ hatôm êpôlik esak venḡkapô ba enaḡ, “O dô!” 22 Mi! Kupik lôkthô ma anêḡ loḡ pulusik hamô ba loḡ pulusik takêḡ ma bêḡ ek eyabiḡ o mavi. 23 Kupik anêḡ loḡ mama alalô athak apesaḡ lôk aluviḡ mavi ba adô hêk loḡ kapô. 24 Ma kupik anêḡ loḡ mama mi ma miḡ alalô athak ik kup ami. Ma Wapômbêḡ hapesaḡ kupik anêḡ lôbôlôbô atu ba ethak doḡtom ma hêv athêḡ bêḡ hadêḡ loḡ mama 25 ek batu miḡ nabaki vose ni lodôḡlodôḡ ami ma nanêm i sa ni ba êlêm. 26 Bute hawa vovaḡ, lôkthô ewa vovaḡ. Ma bute hawa athêḡ bêḡ, êḡ ma lôkthô êbôi.

27 *Môlô ma Kilisi liḡkupik ba môlô tomtom ma hatôm yani anêḡ kupik lôbôlôbô atu. 28 *Nê êvhaviḡ Anyô Bêḡ ma hêv ku lomaloma hadêḡ i. Môḡ anôḡ ma aposel, hayô hêk ma plopet, ma haveḡ yam ma kêdôḡwaga, vêm ma ḡê ku idum nômbithi lôk ḡê takatu ba idum avômalô mavi lôk ḡê takatu ba êv avômalô sa lôk avaka ku lôkthô ma ḡê enaḡ abô masôm. 29 Aêḡ ba môlô doho lêk aposel ma doho plopet ma doho kêdôḡwaga lôk doho idum nômbithi 30 ma doho idum avômalô mavi lôk doho enaḡ abô masôm ma doho ik abô masôm liliḡ êḡ ma mavi. 31 *Wapôm lomaloma takatu ba hamôḡ ek vi, êḡ ma ôpôviḡ o ek onja.

Êntêk ma loḡôndê mavi anôḡ te intu tem yanḡik thô êndêḡ môlô.

13

* 12:27: Lom 12:5 * 12:28: Ep 4:11-12 * 12:31: 1Ko 14:1

Loŋôndê leŋiŋhaviŋ

¹ Ôpatu ba hanaŋ abô masôm lôk aŋela iniŋ abô lomaloma ma doŋtom lahaŋiŋ avômalô ami, yani êŋ hatôm subim atu ba ik ba halaŋ mayaliv lôk yeŋ beleŋ atu ba ibi ba pôk lili oyaŋ. ² *Ma ôpatu ba hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ auk bêŋ mena hawa auk hathak auk loŋ kapô ba hanaŋ auk lôkmaŋgiŋ mena anyô hévhaŋiŋ ba hanaŋ ba dumlolê haviyô ba hi, ma doŋtom lahaŋiŋ mi hêk ôpêŋ ma anêŋ ku ma nôm oyaŋ. ³ Ma anyôla hév anêŋ nômkama ek hév ŋê siv sa lôk hév ida hatôm da atum ma doŋtom miŋ lahaŋiŋ avômalô ami, nôm êŋ miŋ hév yanida sa ami.

⁴ Ôpatu ba lahaŋiŋ avômalô, yani ma yôhok mavi ba nêŋ la êndêŋ avômalô. Yani miŋ ladaŋ lôk ebam yanida ba êmbôï ami. ⁵ Ma miŋ indum nôm mama lôk êtôm anyô palonŋ lôk miŋ laŋaŋa kethêŋ oyaŋ lôk embalonŋ auk esak kambom bôsébok ami. ⁶ *Leŋhaŋiŋ ma miŋ habôï hathak kambom ami, mi, habôï hathak abô avanônŋ iyom. ⁷ *Ôpatu ba lahaŋiŋ avômalô hathak hamô malinŋyaô ma anêŋ hévhaŋiŋ hamiŋ lôklokwaŋ. Ma hathak hév ma ek Wapômbêŋ ba hamiŋ majaŋ.

⁸ Kobom leŋiŋhaviŋ i ma anêŋ daŋ mi. Ma opalêla takatu ba enaŋ abô plopet ma thêlônŋiŋ ku tem anêŋ daŋ. Lôk abô masôm lomaloma, jiŋaŋ takêŋ tem ênjêk tiŋiŋ. Lôk auk lôkmaŋgiŋ tem ende ba ni. ⁹ Ma alalô ayala Wapômbêŋ anêŋ auk dokte iyom lôk anaŋ anêŋ auk dokte iyom. ¹⁰ Ma waklavônŋ atu ba Yisu endelêm ma ku sapêŋ tem

* **13:2:** Mat 17:20 * **13:6:** Lom 12:9 * **13:7:** 1Pi 4:8

êyô anêṅ daṅ ba injik anôṅ ma tem enja loṅ ek ku takêṅ lôkthô. ¹¹ Sêbôk ma ya amena ma yahanan abô inañ amena lôk yalenḡhabi inañ amena ma yenan auk inañ amena. Ma yahabitak anyô ma yahatak auk amena. ¹² Lêk ma alalô ayê lôk anôṅ ami. Mi. Ayê dahô oyaṅ. Ma embenḡ yam ma tem nagê lôk anôṅ. Lêk ayala dokte iyom ma embenḡ yam ma tem nayala anôṅ biṅ hatôm Wapômbêṅ lêk hayala alalô lôkthô katô anôṅ.

¹³ *Ma nôṃ lô êntêk iyom hêk. Êvhaviṅ lôk êv maleṅ ek Wapômbêṅ ma lenḡhaviṅ. Ma doṅtom lenḡhaviṅ iyom intu bêṅ ek nôṃ lô êntêk.

14

Alalô lenḡṃmavi anôṅ ek nananḡ Wapômbêṅ anêṅ abô

¹ *Nosopa loṅôndê lenḡṃhaviṅ iyom ba non-danḡviṅ ek nonanḡ Lovak Mathenḡ anêṅ abô lomaloma. Lôk nômbêṅ ba nôpôviṅ am lôklokwanḡ ek nonanḡ Wapômbêṅ anêṅ auk bêṅ ek embatho avômalô loṅ. ² Ma opalê atu ba hanaṅ hathak abô masôm miṅ hanaṅ hadêṅ avômalô pik ami. Mi. Hanaṅ hadêṅ Wapômbêṅ ba hanaṅ abô loṅ kapô atu ba Lovak Mathenḡ hêv hadêṅ yani. Ba anyôla miṅ hatôm eyala anêṅ ôdôṅ ami. ³ Ma opalêla takatu ba idum ek nembatho avômalô loṅ ma nenanḡ Wapômbêṅ anêṅ abô esak avômalô pik iniṅ abô, ôpêṅ havatho thêlô loṅ lôk hathô thêlô ba haya lôk hêv abô labali hadêṅ i. ⁴ Ma ôpatu ba hanaṅ abô masôm havatho yanida loṅ. Ma doṅtom ôpatu ba hanaṅ Wapômbêṅ anêṅ auk hathak

* **13:13:** 1Te 1:3 * **14:1:** 1Ko 12:31; 14:39

avômalô pik iniņ abô, yani havatho avômalô êvhaviņ loņ. ⁵ Yalenhaviņ môlô lôkthô nonaņ abô masôm. Ma doņtom yenaņ auk lôklokwaņ nena nonaņ Wapômbêņ anêņ auk bêņ ek embatho avômalô loņ. Ôpatu ba havatho avômalô êvhaviņ loņ ma bêņ anôņ ek ôpatu ba hanaņ hathak abô masôm. Ma doņtom anyôla hik abô êņ liliņ ba havatho avômalô êvhaviņ lôkthô loņ, êņ ma mavi anôņ aêņ iyom.

⁶ Aêņ ba aiaņ thêlô, nodanô! Yahathôk ek môlô ba yahanan abô lôk auk mena yahik Wapômbêņ anêņ auk loņ kapô thô mena yahadôņ avômalô mena yahanan Wapômbêņ anêņ auk bêņ, êņ ma hatôm yahavatho môlô loņ. Ma doņtom yahanan abô masôm ba miņ môlô oyala ami, êņ ma yahavatho môlô loņ aisê? ⁷ Ma môlô lemimimbi esak abiņ lôk gita. Thêlô ma miņ nôm lôkmala ami. Ma doņtom iniņ asêņ hamô. Ma thêlôniņ pôk halan mayaliv êņ ma tem miņ alalô nadaņô iniņ asêņ mavi ami. ⁸ Ma lavuak miņ halan mavi ami ma avômalô tem nêpôpêk i ek nijik vovak aisê am? ⁹ Ma môlô vemimbôlêk ma aêņ iyom. Môlô onan abô masôm ma avômalô tem neyala aisê? Abô êņ ma hatôm lovak ba miņ eyala ami. ¹⁰ Yakô ek abô lomaloma takatu ba hêk pik bêņ êntêk lôkthô iniņ ôdôņ hamô. ¹¹ Aêņ ba miņ yahayala abô atu ba anyô yaņ hanaņ anêņ ôdôņ ami, êņ ma hatôm ya anyô loņ buyan ma yani anyô loņ buyan. ¹² Ma môlô aêņ iyom. Môlô othak ôpôviņ ek nundum Lovak Mather anêņ ku lomaloma. Aêņ ba nundilup esak ku yaņ atu ba tem embatho avômalô êvhaviņ lôkthô loņ.

13 Ba intu opalêla takatu ba enañ abô hathak abô masôm ma neteņ mek ek nijik iniņ abô êņ liliņ ek avômalô lôkthô neyala. 14 Ma yahateņ mek hathak abô masôm, êņ ma yadahôlôn hateņ mek êņ. Ma doņtom yenaņ auk miņ havalon ami. 15 Aêņ ba yandum aisê? Mek atu ba yadahôlôn hateņ ma yenaņ auk eteņ imbiņ. Lôk yeņ atu ba yadahôlôn hêv ma yenaņ auk nêm imbiņ. 16 Hôêv lemmavi hadêņ Wapômbêņ hathak abô masôm ma ôpatu ba miņ halaņô ami tem miņ hatôm eyala abô atu ba honaņ ami. Ba tem miņ enañ nena “avanôn” esak anêm mek êņ ami. 17 Odanêm mek êņ mavi ma doņtom miņ havatho ôpêņ lon ami.

18 Yahamôn ek môlô lôkthô hathak yahanaņ abô masôm ba intu yahanaņ yalenmavi hadêņ Wapômbêņ. 19 Ma yahamô nê êvhaveņ malêvôn ba yahanaņ abô bidonna hathak avômalô da iniņ abô ek yanêm auk êndêņ i, êņ ma mavi. Ma abô daim hatôm 10,000 hathak abô masôm êņ ma tem thêlô neja auk aisê?

20* Aiyaņ thêlô, notak auk hathak nundum kambom êtôm avômena kasek takatu ba miņ eyala nômla ami ma noja nê bôk talaņ yôv iniņ auk.

21* Eto hêk abô balabuņ nena Wapômbêņ hanaņ avômalô Islel bêņ ba hanaņ,

“ Tem yaņgik vovak ba yanaņ abô masôm
lôk nê pik yaņ iniņ abô

êndêņ avômalô,

ma doņtom thêlô tem miņ nedaņô ya ami.’

Anyô Bêņ hanaņ aêņ.”

Aisaia 28:11-12

* 14:20: Ep 4:14 * 14:21: Ais 28:11-12

22 Ba intu abô masôm ma hatôm lavôñiñ ba êv hadêñ nê daluk ek injik i thô. Ma abô takatu ba enañ ek havatho avômalô loñ ma hatôm lavôñiñ ba êv hadêñ nê êvhaviñ. 23* Avômalô êvhaviñ lôkthô ethak doñtom ba enañ abô masôm lôk vi atu ba miñ êvhaviñ ami ba miñ êdôñ i ami, elañô abô êñ, ma tem nenañ nena môlô ma avômalô molo. 24* Ma doñtom môlô onañ Wapômbêñ anêñ auk bêñ ek embatho avômalô vi loñ, ma auk êñ intu tem indum abô esak anyô vi ek nede i liliñ. 25 Malêla takatu ba havuñi hamiñ yani kapô tem imbitak yaiñ. Êñ ma tem yani endek vadôñ lêlô ba nêm yeñ êndêñ Wapômbêñ ba enañ bêñ nena, “Avanôñ biñ! Wapômbêñ lêk hamô haviñ môlô!”

Ku nêñem yeñ lôkthô imbitak thêthôn

26* Aêñ ba aiañ thêlô, alalô nanañ aisê? Alalô ayô athak doñtom ma doho nêñem yeñ ma doho nêndôñ avômalô ma doho nenañ Wapômbêñ anêñ abô loñ kapô ma doho nenañ abô masôm ma doho nenañ abô êñ anêñ ôdôñ bêñ. Nômbêñ êñ imbitak aêñ ek embatho avômalô êvhaviñ loñ. 27 Ba intu anyô ju mena lô la nenañ abô masôm ma te êmôn ma yañ embeñ yam ma te embeñ yam anôn ek anyô lôkauk la hamô ma enañ abô êñ anêñ ôdôñ bêñ. 28 Aêñ ba ôpatu ba hanañ abô masôm anêñ ôdôñ bêñ te miñ hamô avômalô malêvôn ami, êñ ma ôpatu ba hanañ abô masôm bônôn ba imiñ. Yani enañ thikuthik êndôk yanida ni ek Wapômbêñ.

* 14:23: Ap 2:13 * 14:24: Jon 16:8 * 14:26: 1Ko 12:8-10

29 *Lokwanju mena lô la takatu ba Wapômbênjê hêv abô hadênj i ek nenanj ma takatu ba êmô ek elanj nititij abô takênj katô. 30 Anyôla hananj Wapômbênj anênj abô haminj ba Wapômbênj hêv abô halôk anyô yanj kapô ek enanj, ma ôpênj êndôk êmô binj ma yanj atu imbiyô enanj 31 ek môlô sapênj tomtom nonanj abô ek avômalô sapênj nedanjô ba neja auk ek embatho i loj. 32-34 *Wapômbênj hathak hasup avômalô sapênj ethak dojtom lôk kapôlônij dojtom. Ma minj hadum nômla mayaliv ami. Aênj ba avômalô enanj Wapômbênj anênj abô bênj, thêlô ethak eyabinj venjnbôlêk.

Avômalô êvhavinj ethak dojtom ênj ma avi nêômô bônônj. Avômalô ôdônj êvhavinj takatu ba êmô luvuluvu ethak idum aênj. Thêlô minj hatôm nenanj abô ami. Ma thêlôda nêômô anyô vibinj êtôm atu ba abô balabunj hananj. 35 Avômalô êvhavinj lêk ethak dojtom ek nênê m yanj, ma avi la haminj ba hananj abô, ênj ma nô m mama. Aênj ba avi idum ek neja auk ma ini unyak am ka minj nenanj injik vênj lij.

36 Ma môlô osoj nena môlôda intu Wapômbênj anênj abô anênj alanj e? 37 *Anyô la hasoj nena yani anyô hananj Wapômbênj anênj abô hadênj avômalô vi mena hadum Lovak Mathenj anênj ku loma-loma, ênj ma enanj bênj nena abô êntêk yahato ma Wapômbênj anênj balabunj mena mi e? 38 Opalêla takatu ba êpôlik hathak abô êntêk ma nôpôlik esak i aênj iyom.

39 Aênj ba aiyanj thêlô, nôpôvinj am ek nonanj Wapômbênj anênj auk bênj ek embatho avômalô loj

* 14:29: 1Te 5:21 * 14:32-34: 1Ko 11:3; 1Ti 2:12 * 14:37: 1Jon 4:6

ma miŋ nōŋgwêk abô masôm loŋ siŋ ami. ⁴⁰ Ma nundum ku lôkthô thêthôŋ ma miŋ mayaliv ami.

15

Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loŋbô

¹ Aiyaŋ thêlô, yahadum ek yaŋgik môlônim auk liŋ esak Abô Mavi takatu ba bôk yahanaja hadêŋ môlô yôv. Môlô bôk olaŋô ba lêk umiŋ lôklokwaŋ. ² Ma doŋtom yakô môlônim ôêvhaviŋ êŋ anêŋ anôŋ mi. Môlô ovaloŋ abô takatu ba bôk yahanaja bêŋ hadêŋ môlô lôklokwaŋ êŋ ma tem nêŋ môlô bulubiŋ.

³ *Abô bôk êdôŋ ya hathak ma yahadôŋ môlô aêntêk. Abô êntêk ma auk lôkthô anêŋ ôdôŋ. Kilisi hama ek hêv alalôaniŋ kambom lôkthô vê hatôm atu ba bôk eto yôv. ⁴ *Ba elav yani ma wak te lô ma haviyô hatôm atu ba bôk eto yôv. ⁵ *Pita hayê yani vêŋ ma aposel laumiŋ ba lahavuju êyê yani. ⁶ Vêŋ ma avômalô êvhaviŋ hatôm 500 ethak doŋtom êmô ba êyê yani. Bêŋ anôŋ êmô lôkmala ma vi bôk ema. ⁷ *Ma yani hik i thô hadêŋ Jems vêŋ ma aposel lôkthô. ⁸ *Ma ya hatôm amena atu ba evolona ba intu yani hiki thô hadêŋ ya haveŋ yam anôŋ.

⁹ *Yahabuliŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô êvhaviŋ ba intu yahatôm aposel yaônaloŋ ba ya miŋ anyô mavi ek nendam ya nena aposel ami. ¹⁰ *Ma Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm hadêŋ ya ba hik anôŋ ek yambitak aposel. Yahadum ku bêŋ anôŋ hamôŋ

* **15:3:** Ais 53:5-12 * **15:4:** Mat 12:40; Ap 2:24-32 * **15:5:**

Mat 28:16-17; Luk 24:34 * **15:7:** Ap 1:3-4 * **15:8:** Ap 9:3-6

* **15:9:** Ep 3:8; 1Ti 1:15 * **15:10:** 2Ko 11:23

ek aposel vi. Ma donjom yada min yahadum ku takêñ ami ma Wapômbêñ anêñ wapôm atu ba hamô haviñ ya. ¹¹ Yêlô lôk aposel sapêñ athak anañ abô donjom hadêñ môlô ba abô takêñ intu bôk ôêvhaviñ yôv.

Avômalô ñama tem nimbiyô

¹² Yêlô athak anañ nena Yisu haviyô anêñ ñama ma aisê ka môlô vi onañ nena min hatôm imbiyô ami? ¹³ Aêñ ba ñê ñama min iviyô ami, êñ ma Kilisi min bôk haviyô anêñ ñama ami. ¹⁴ Ma Kilisi min bôk haviyô hathak lonbô ami, êñ ma yêlôaniñ abô takatu ba anañ ma anêñ anôñ mi hatôm môlônim ôêvhaviñ anêñ anôñ mi aêñ iyom. ¹⁵ Yêlô anañ nena Wapômbêñ bôk hik Kilisi liñ. Ma ñê ñama min iviyô hathak lonbô ami, êñ ma Wapômbêñ min bôk hik Kilisi liñ ami ba yêlô êv Wapômbêñ anêñ abô lelaliliñ ba adum hatôm abôyañ. Êñ ma malain bêñ. ¹⁶ Ma ñê ñama min iviyô ami, êñ ma Kilisi min bôk haviyô haviñ ami. ¹⁷ Ma Kilisi min haviyô ami, êñ ma môlônim kambom hamô denañ ba môlônim ôêvhaviñ min hatôm nêñ môlô sa ami. ¹⁸ Ba avômalô takatu ba bôk êmô haviñ Yisu Kilisi ba ema ma thêlô êñ bôk êv yak haviñ. ¹⁹ Ma alalô ason nena alalôaniñ êvhaviñ hêv alalô sa hamô pik êntêk iyom, êñ ma alalô kambom anôñ ma ñê puliñ takatu ba avômalô vi enañ nena “Alikaknena!” êmô mavi ek alalô.

Yisu haviyô anêñ ñama

²⁰ Ma donjom Kilisi bôk haviyô yôv anêñ ñama. Yani hatôm vuñ môñ atu ba halôk môñ ba hayôk. Ba alalô ayê vuñ môñ êñ ma ayala nena bêñ anôñ

tem êyôk embenj yam. Ma Yisu haviyô mônj ba nê nãma lôkthô tem nimbiyô esak lojbo aenj iyom. ²¹ *Ma anyô yan hadum ba nãma habitak. Ma yan hadum ba nê nãma iviyô hathak lojbo. ²² Aenj ba alalô ma Adam anenj avômalô ba intu tem nama. Ma dojtom vi atu ba êvhavinj Kilisi tem neja lôkmala esak lojbo. ²³ *Ba ôdônj ju enj ini nj wakma da hamô. Kilisi ma hatôm vunj yôk mônj atu ba bôk haviyô ba tem endelêm ek anenj avômalô nimbiyô aenj iyom. ²⁴⁻²⁵ *Kilisi tem eyabinj anenj nômkama lôkthô endeba etak nê takatu ba ik vovak hadenj yani nê mô vakapô vibinj am. Enj ma pik lo lenj anenj danj tem êyô ma tem imbulinj kinj lo nê bêjbênj ma njôk lomaloma. Ma nê loj lôklinjak êmbôni êndênj Lambô Wapômbênj. ²⁶ *Ma nômkambom anônj atu ba yani imbulinj embenj yam, enj ma nãma ²⁷ *hatôm bôk enanj nena,

“Bôk etak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibinj.”

Kapya Yen 8:6

Aenj ba Wapômbênj da hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi vakapô vibinj. Ba intu alalô lôkthô ayala nena nômkama lôkthô tem êmô Kilisi vakapô vibinj ma dojtom Wapômbênj da hamô vulinj. ²⁸ Wapômbênj hadum anenj ku hatak nômkama sapênj hamô Kilisi vakapô vibinj endeba anenj danj ma tem etak Nakadunj êmô yani vibinj, Lambô atu ba hatak nômkama lôkthô hamô Nakadunj vibinj ek Wapômbênj êmô nômkama sapênj vulinj.

²⁹ Ma nê nãma minj ewa lôkmala hathak lojbo ami

* **15:21:** Lom 5:12 * **15:23:** 1Te 4:16; ALK 20:5 * **15:24-25:**
 Mat 22:44 * **15:26:** ALK 20:14 * **15:27:** Sng 8:6

alim iniŋ te da, menak iniŋ te da, ma alim ŋgwêk iniŋ te da. ⁴⁰ Ma nômkama leŋ hamô ma nômkama pik hamô. Ma nômkama leŋ da anêŋ lêlêyaŋ hamô ma nômkama pik anêŋ lêlêyaŋ da hamô aêŋ iyom. ⁴¹ Ma wak anêŋ lêlêyaŋ yaŋda ek ayôŋ anêŋ ma vulinŋ anêŋ te da. Ma vulinŋ lomaloma da iniŋ lêlêyaŋ hamô aêŋ iyom.

⁴² Ma kupik takatu ba iviyô hathak loŋbô iniŋ lêlêyaŋ hamô aêŋ iyom. Ma kupik atu ba elav halôk lôv ma hapalê. Ma kupik atu ba haviyô êŋ ma yaŋda ba tem miŋ epalê ami. ⁴³*Kupik atu ba elav êŋ ma anêŋ athêŋ mi. Ma kupik atu ba haviyô hathak loŋbô êŋ ma lôkmaŋgiŋ. Ma kupik atu ba elav, êŋ ma vauna. Ma kupik atu ba haviyô hathak loŋbô ma anêŋ lôklokwaŋ bomaŋ. ⁴⁴ Kupik atu ba elav ma kupik pik. Ma kupik atu ba haviyô hathak loŋbô ma kupik dahô lôkmala. Avanôŋ. Kupik pik hamô ba intu kupik leŋ hamô aêŋ iyom.

⁴⁵*Bôk eto nena,
 “Adam môŋ habitak hatôm nôm lôkmala.” *Môŋ*
Anôŋ 2:7

Ma donjom Adam yaŋ atu ba havenŋ yam ma kupik dahô lôkmala anêŋ ôdôŋ ba tem nêŋ lôkmala. ⁴⁶ Aêŋ ba dahô êŋ miŋ habitak môŋ ami. Ma kupik pik atu ba hamôŋ vêmam ka miŋ dahô lôkmala êŋ havenŋ yam. ⁴⁷ Ma anyô môŋ habitak anêŋ pik ma anyô yaŋ havenŋ yam halêm anêŋ malak leŋ aêŋ iyom. ⁴⁸ Aêŋ ba avômalô takatu ba êmô pik, êŋ ma anyô pik atu anêŋ. Ma avômalô malak leŋ ma êtôm anyô malak leŋ atu anêŋ. ⁴⁹ Alalô lêk awa leŋviŋkupik

* **15:43:** Plp 3:20-21 * **15:45:** Stt 2:7

anyô pik anêḡ ma embenḡ yam ka tem naja anyô malak leḡ anêḡ liḡkupik aêḡ iyom.

⁵⁰ Aiyaḡ thêlô, yahanḡ nena kupik lôk thalalenḡ atu ba hapalê tem miḡ êmô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ami. Ma nôḡm atu ba hapalê tem miḡ enja nôḡm atu ba tem miḡ epalê anêḡ loḡ ami. ⁵¹ *Nodaḡo! Ya tem yanaḡ abô loḡ kapô te êndêḡ môlô. Alalô sapêḡ tem miḡ nama ami ma leḡviḡkupik sapêḡ tem imbitak yaḡda. ⁵² Alalô tem nadaḡo abiḡ ali atu ba anêḡ daḡ anêḡ asêḡ ma kasana ma tem ḡê ḡama nimbiyô ma kupik palê mi ma alalô tem nambitak yaḡda. ⁵³ *Ma kupik palê êḡ imbuliv i esak kwêv yaḡ atu ba tem miḡ epalê ami. Ma kupik ḡama êḡ imbuliv i esak kwêv yaḡ atu ba tem miḡ ema ami. ⁵⁴ *Ma kupik palê êḡ havuliv i hathak kwêv yaḡ atu ba tem miḡ epalê ami lôk kupik ḡama havuliv i hathak kwêv yaḡ atu ba tem miḡ ema ami aêḡ iyom, êḡ ma abô atu ba bôk eto tem imbitak avanôḡ nena, “Lôklokwaḡ lovak ba hatôkwêḡ ḡama.” *Aisaia 25:8*

⁵⁵ * “ḡama ma anêḡm lôklokwaḡ o lovak êsê?”

ḡama ma anêḡm siniḡ nuḡḡwik anyô vônô êsê?”

Hosea 13:14

⁵⁶ *ḡama anêḡ siniḡ ma kambom lomaloma. Ma kambom hawa lôklokwaḡ hêk balabuḡ. ⁵⁷ Ba nanêḡm leḡiḡmavi êndêḡ Wapômbêḡ! Yani hêv alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi atu ba hadum ba alalô athak lovak.

⁵⁸ Yenaḡ aiyaḡ lôkma anôḡ, môlô oyala nena udum Anyô Bêḡ anêḡ ku ba ku êḡ tem miḡ anôḡ mi

* **15:51:** Mat 24:31; 1Te 4:15-17 * **15:53:** 2Ko 5:4 * **15:54:**

Ais 25:8 * **15:55:** Hos 13:14 * **15:56:** Lom 7:13

ami. Mi. Ba intu numiņ lōklokwaņ ma miņ notak nōmla ek êyōkwiņ mōlō ami. Ma nōnēm am dedaun ek nundum Wapōmbêņ anêņ ku êņ.

16

Pol hanaņ hathak da atu ni Jelusalem

¹ *Yahanaņ abō êntêk hathak da takatu ba tem mōlō nōnēm êndêņ Wapōmbêņ anêņ avōmalō mathêņ. Nundum êtōm atu ba yahanaņ hadêņ avōmalō êvhaviņ takatu ba êmō Galesia. ² Sonda lōkthō anêņ wak te mōņ ma vithêla atu ba ôpōm ma nōmbi sam ni lodōņlodōņ ba notak valuselen da êndōk kolopak te ek imbitak bêņ anōņ ek yahayō ma da takêņ bōk usup yōv. ³ Ma nodam anyō doho ek yato kapya te imbiņ ek injik i thō ek neja mōlōnim wapōm takêņ ba ini Jelusalem. ⁴ Injo. Tem yana mena mi la. Yaha ma tem nê êņ nimbiņ ya ek yêlō ana.

Pol lahaviņ ni Kolin

⁵ *Tem yana Masedonia ba yamō wak doho vēm ka tem yasōk ek mōlō. ⁶⁻⁷ *Yahathōņ. Miņ yalenhaviņ yaņgê mōlō ma yatak mōlō kethêņ ami. Yalenhaviņ nena yamō imbiņ mōlō êtōm wak doho vēmam êtōm Anyō Bêņ anêņ lahaviņ. Ba intu beleņ simbak haviņ ba tem yamō imbiņ mōlō wak doho mena injo ek batu mōlō nōnēm ya sa ek loņ alêla takatu ba tem yana. ⁸⁻⁹ *Avōmalō Epesus bêņ anōņ ethak êdō yenaņ ku. Ma doņtom loņōndê nindum

* **16:1:** Lom 15:25-26; 2Ko 8:1-9 * **16:5:** Ap 19:21 * **16:6-7:**
Lom 15:24 * **16:8-9:** Ap 19:8-10; 2Ko 2:12

ku ek nênnêm i sa lêk abyan ba intu tem yamô lon ên endeba Pentikos.

¹⁰ *Timoti hadum Anyô Bêñ anêñ ku hatôm ya. Ba intu yani hathôk ma môlô noyabiñ am ek yani miñ êkô esak môlô ami. Ma wak takatu ba hamô havin môlô ma noyabiñ yani mavi. ¹¹ *Ma miñ nôndô ek noja yani thô ami. Ma hatak môlô ma nônnêm yani ni lôk lamavi ek batu endelêm êndên ya. Tem yayabiñ yani lôk iviyan takatu ba tem nêlêm nimbiñ yani.

¹² *Yahanañ hathak alalôaniñ aiyañ Apolo. Yahanañ abô lôklokwañ ek yani êsôk imbiñ iviyan doho ek nêgê môlô. Yani popabuk ek êsôk ma tem yani êsôk êndên wak alê atu ba yanida lahavin.

¹³ Nômô lêlê lôk nobalon êvhavin lon. Numiñ lôklokwañ êtôm anyô nê. ¹⁴ Ma nundum nômkama lôkthô esak leniñhavin iyom.

¹⁵ *Môlô oyala nena Stepanas lôk anêñ avômalô, thêlô ma avômalô êvhavin môñ hamô Akaia. Ma thêlô êv i dedauñ ek êv avômalô mathen sa. Aiyañ thêlô, yahêv abô lôklokwañ hadên môlô ¹⁶ ek nômmô avômalô takên lôk avômalô takatu ba ethak idum Wapômbên anêñ ku vibiñ. ¹⁷ Ya miñ yahamô havin môlô ami ba yalen hik ya bêñ anôn. Ma donjom Stepanas lo Potunatus ma Akaikus lêk êlêm ba intu yalen halôk biñ ¹⁸ lôk yalen mavi. Ma môlô aên iyom. Aên ba noja nê anên aên thô êtôm nê athên bêñ.

Abô anên dañ

* **16:10:** 1Ko 4:17 * **16:11:** 1Ti 4:12 * **16:12:** 1Ko 3:6
 * **16:15:** 1Ko 1:16

19 *Avômalô êvhaviņ anêņ plovins Esia êv iniņ leniņmavi hadêņ môlô. Akwila lo Plisila enaņ iniņ leniņhaviņ anôņ hathak Anyô Bêņ anêņ athêņ lôk avômalô vi atu ba êv yeņ êmô thai iniņ unyak. 20 Nê êvhaviņ lôkthô anêņ loņ êntêk êv iniņ leniņmavi hadêņ môlô. Ma nokam am esak kobom yôhok mathen.

21 Ya Pol da yahato yalenmavi êntêk hathak ya da yabahen.

22 *Anyôla miņ lahaviņ Anyô Bêņ ami, vovaņ tem êpôm yani. Ôlêm, Anyô Bêņ.

23 Anyô Bêņ Yisu anêņ wapôm êmô imbiņ môlô.

24 Yenaņ yalenhaviņ êmô imbiņ môlô lôkthô esak Yisu Kilisi anêņ athêņ.

* 16:19: Ap 18:2,18,26 * 16:22: Gal 1:8-9; ALK 22:20

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Apr 2023 from source files dated 9 Oct 2020

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a